O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 1998 йил, 16 июн | 18 (148)- сон

ЖАМИЯТИМИЗ МАФКУРАСИ ХАЛҚНИ — ХАЛҚ, МИЛЛАТНИ — МИЛЛАТ ҚИЛИШГА ХИЗМАТ ЭТСИН

Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан баҳсга киришиш, олишиш мумкин

САВОЛ. *Муҳтарам Президент, аввало нафақат журналхонларимиз, балки кенг жамоатчилигимизни ўйлантириб турган саволларга ўз муносабатингизни билдиришга розилик берганингиз учун Сизга ташаккур изҳор этамиз.*

Маълумки, бундан бир юзу ўттиз йил муқаддам халқимиз миллий мустақиллиги ва тарихий давлатчилигини йўқотиб, мустамлака асоратига тушиб қолган эди. Шу давр мобайнида аждодларимиз, миллатимиз машаққатли синов ва кураш йўлларини босиб ўтди. Боболаримиз чор Россиясининг зулмини беадад тортган бўлса, оталаримиз Октябрь тўнтаришини, Граждданлар урушини, қулоқлаштириш кампанияси, Сталин қатағонларини, Иккинчи жаҳон муҳорабасининг азобу уқубатларини, таҳликали эллигинчи ва ниҳоят "десантчилар зулми" номини олган саксонинчи йиллар воқеаларини бевосита бошидан кечирди. Биз — нисбатан ёш авлод эса "ривожланган социализм" деб аталган даврни ҳам кўрдик, коммунистик мафкуранинг ҳукмрон тазйиқи остида ҳам яшадик. Бу мафкура зулм ва зўравонликка, ғирромлик ва сохтакорликка асосланганини яхши биламиз. Шу сабабли ҳам у ҳалокатга учради.

Гарчи кейинги йилларда миллий мафкура яратиш борасида муайян ишлар қилинган бўлса-да, мафкура тушунчасига ҳанузгача холис илмий таъриф берилган эмас.

Сиз мафкура деганда нимани тушунасиз? Жамият фаолиятида, хусусан, Ўзбекистоннинг бугунги ҳаётида мафкура қандай ўрин тутади?

ЖАВОБ. Мафкура ҳар қандай жамият ҳаётида зарур. Мафкура бўлмаса одам, жамият, давлат ўз йўлини йўқотиши муқаррар. Иккинчидан, қаердаки мафкуравий бўшлиқ вужудга келса, ўша ерда бегона мафкура ҳукмронлик қилиши ҳам тайин. Бунинг исботи учун хоҳ тарихдан, хоҳ замонамиздан кўплаб мисоллар келтириш қийин эмас.

> ● ***Миллий мафкура — миллатни бирлаштирувчи байроқдир***
> ● ***Энг даҳшатлиси — фикр қарамлиги, тафаккур қуллиги***

Келинг, бир лаҳза атрофга теранроқ назар ташлайлик. Кўп синовлар, азобу уқубатлар, хатолар, фожиалар, урушлар, қатағонларни бошидан кечирган асримиз поёнига етаётган, инсоният янги аср бўсағасида турган бугунги кунда турли хил эски ва янги мафкураларнинг ўзаро кураши ҳар қачонгидан ҳам кўра шиддатли тус олмоқда. Ранг-баранг, баъзан бир-бирига мутлақо зид дунёқарашлар, сиёсий, миллий, диний оқимлар, мазҳаб ва секталар ўртасидаги фикр талашувлари гоҳо баҳс-мунозара доирасидан чиқиб қонли тўқнашувлар, оммавий қирғинларга сабаб бўлмоқда, одамлар бошига беҳисоб қайғу-кулфатлар солмоқда.

Бошқача айтганда, ҳозирги вақтда дунёда икки қарама-қарши қутб барҳам топган бўлса-да, турли хил мақсад-манфаатларни ифода этувчи мафкуралар тортишуви тўхтагани йўқ. Очиқ айтиш керакки, бу тортишувлардан кўзланган асосий мақсад — инсон, аввалambор ёшлар қалбини эгаллаш, муайян мамлакат ёки минтақадаги бирор миллат ёки халқнинг онгига, унинг сезги-туйғуларига таъсир ўтказиш, уни ўз дунёқарашига бўйсундириш, маънавий жиҳатдан заиф ва тобе қилиш. Фикр қарамлиги, тафаккур қуллиги эса ҳар қандай иқтисодий ёки сиёсий қарамликдан ҳам кўра даҳшатлидир.

Узоқ тарихимиздан маълумки, ҳар қандай зўравон босқинчилар ва юртимизда ҳукмронлик қилмоқчи бўлган кучлар ёвуз ниятларига эришиш учун аввало миллий маданият ва анъаналаримизни йўқ қилиш, шу йўл билан бизни маънавий жиҳатдан заифлаштиришга, куч-қудратимизни йўқотишга ҳаракат қилганлар. Бу ҳақиқатни ҳеч қачон ёдимиздан чиқармаслигимиз керак.

Бугунги кунда одамзод маълум бир давлатлар ва сиёсий кучларнинг манфаатларигагина хизмат қиладиган, олис-яқин манбалардан тарқаладиган, турли маъно-мазмундаги мафкуравий кучларнинг таъсирини доимий равишда сезиб яшайди. Ахборот асри, электроника асри деб аталган ХХ асрнинг ниҳоясида — бугунги давримизда бу таъсирлардан холи бўлиш деярли имконсиздир. Таъбир жоиз бўлса, айтиш мумкинки, бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларига нисбатан ҳам кўпроқ кучга эга. Энг қизиғи, шу билан бирга, кишини доимо огоҳ бўлишга ундовчи томони шундаки, агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқ, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийин.

Мана шундай бир вазиятда одам ўз мустақил фикрига, собит эътиқодига, ўзи таяниб яшайдиган ҳаётий-миллий қадриятларга, шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли мафкураларнинг босимига, уларнинг гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона кўринишдаги тазйиқларига бардош бериши амримаҳол. Буни кундалик ҳаётда учраб турадиган кўплаб воқеалар мисолида ҳам кузатиш мумкин. Масалан, Япониядан тарқалган "АУМ Сенрикё" деган диний оқим вакилларининг фаолиятини эслайлик. Улар дунёнинг турли мамлакатларидаги юзлаб ёш йигит-қизларни иродасидан, онг-шууридан маҳрум қилиб, зомби — яъни манқуртга айлантириб қўйгани яхши маълумку. Ёки дин ниқоби остида Марказий Осиё, жумладан, Ўзбекистонга ҳам кириб келишга уринаётган ваҳҳобийлик оқими намояндаларининг зарарли кирдикорларини олайлик.Бу каби ҳолатларнинг қандай мудҳиш оқибатларга олиб келишини, менингча, узоқ тушунтириб ўтиришнинг ҳожати йўқ.

Кўриниб турибдики, табиатда ҳам, жамиятда ҳам вакуум — бўшлиқ бўлиши мумкин бўлмаганидек, мафкура соҳасида ҳам бўшлиқ вужудга келишига асло йўл қўйиб бўлмайди. Айниқса, бутун дунёда, жумладан, информация оламида глобаллашув жараёни кечаётган ҳозирги пайтда, яъни лўнда қилиб айтганда, жаҳоннинг бир чеккасида содир бўлаётган воқеалар ва ҳаракатларнинг тез тарқалиб кетаётганини ҳисобга олганда, бу масаланинг аҳамияти ва долзарблиги янада ортиб бормоқда.

Фикримни соддароқ қилиб тушунтиришга уриниб кўраман.

Агар аср бошидаги ҳаёт ва тафаккур тарзи билан бугунги кунни қиёсласак, ер билан осмонча фарқни яққол кўрамиз. Техник тараққиёт ҳозиргидек юксак босқичга кўтарилмаган бир даврда дунёнинг тартиботи

(Давоми 2-бетда)

Куни кеча «Тафаккур» журналининг 2-сони нашрдан чиқди. Унда мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг журнал бош муҳаррирининг саволларига жавоблари эълон қилинган. Суҳбатда жамиятимизнинг маънавий тараққиёти, тарихимиз ва келажагимиз билан боғлиқ долзарб масалалар, бугунги кунда замон ўртага қўяётган янги-янги муаммолар ҳақида давлатимиз раҳбарининг фикр-мулоҳазалари ўз аксини топган.

Муҳтарам Президентимиз томонидан олға сурилган янгича ғоя ва назарий қарашларнинг муҳим аҳамиятга эгалигини назарда тутиб, мазкур суҳбатни эътиборингизга ҳавола қилмоқдамиз.

Бир ўқ атрофида айланар дунё

ҚОРАТЕГИНДА НИҚОБДОРЛАРНИНГ ҚИЛИҒИ

11 июнда Қоратегин водийсидаги Ҳайит манзилида назорат хизматини ўтаб юрган уч кишидан иборат ваколатли БМТ кузатувчиларига ҳужум уюштирилди. БМТ кузатувчилар хизмати бу ҳақда расмий хабар эълон қилган. Унда айтилишича, назорат қилиб юрган БМТ хизматчилари юзига ниқоб тутган, қўлидаги қуролидан ҳавога қараб ўт очган кимса томонидан тўхтатилиб, йўл чеккасига чиқишга мажбур қилинган. Бу ерда номаълум кимсага яна икки қуролли киши келиб қўшилган. БМТ вакилларининг шахсий нарсалари, алоқа воситалари тортиб олиниб, калтакланиб, ҳақорат қилинганлар. Сўнг БМТ вакиллари қўйиб юборилган ва улар Тожикободга қайтиб келганлар.

Ҳужум уюштирилган жой Бирлашган тожик мухолифати томонидан назорат этилади. БМТ миссиясининг баёнотида томонлар халқаро ташкилот назорат олиб борувчиларининг хавфсизлиги, келишилган жойлар ҳудудларида ҳар жиҳатдан эркин ҳаракат қилишларини тўла кафолатлаш мажбуриятини олганликлари қатъият билан эслатилади.

ҲИРОТДА ДОРГА ОСИЛДИЛАР

«Новости» агентлигининг мухбири Бобозоданинг 14 июндаги хабарига қараганда, шанба куни Ҳирот шаҳрида катта стадионда минглаб одамлар тўпланган ҳолда икки киши халойиқ кўз ўнгида дорга осилган. Якшанба куни «Шариат радиоси»нинг хабар беришича, улар икки толиб жангарисини ўлдиришда гуноҳкор деб топилганлар. Толибларнинг шариат суди уларни «Эрон айғоқчилари» деб айблаган.

НАВОЗ ШАРИФ МОЛИЯВИЙ ЁРДАМ СЎРАЙДИ

Покистон Бош вазири Навоз Шариф Буюк Британияда икки кун ғайри расмий сафарда бўлди. У Манчестер шаҳрида асли покистонлик бўлган Британия фуқаролари йиғинида нутқ сўзлади. Бош вазир йиғилганларни Покистонга моддий ёрдам кўрсатишга чақирди.

Британияда яшовчи ҳар бир ватандошимиз, деди Навоз Шариф, — покистонга 1000 фунт (1600 доллар) миқдорида ёрдам кўрсатиши керак. Мамлакат ядро қуролининг синов портлашларини ўтказгач Ғарб дунёси бунга қаттиқ норозилик билдириб, Покистонга кўрсатилаётган ёрдамларини чеклаб қўйган эди. «Катта саккизлик» ичига кирган давлатларнинг ташқи ишлар вазирлари яқинда Лондонда йиғилиб, Ҳиндистон қитъасидаги ядро синовларини кескин қораладилар. Умумжаҳон банкидан бу мамлакатларга ёрдам кўрсатишни тўхтатишни сўрадилар. Улар яна Исломобод ва Деҳлини ядро қуроллари синовларини бутунлай таъқиқлаш ҳақидаги Шартномани дарҳол имзолаш, ўртадаги низоли масалалар, жумладан, Кашмир муаммосини музокаралар йўли билан ҳал этишга чақирдилар.

Навоз Шариф жаноблари Би-Би-Си билан суҳбатда «Покистон Ҳиндистонни мулоқотга чақиради» деб айтган. Бу орада Покистон ҳукумати бошлиғи Германияга ҳам бориб, у ерда яшовчи ватандошларни ҳам хайрия ёрдами кўрсатишга чорлайди. Покистон ва Ҳиндистон Ғарбнинг иқтисодий чекловларига дош бериш учун турли йўллар қидиришга мажбур бўлмоқда.

ПОЛША ВА АТЛАНТИКА

Полшанинг Шимолий Атлантика Иттифоқи ҳарбий тизимларига уйғун, мутаносиб ҳолда ўз ҳарбий кучларини бошдан оёқ янгилаши 2002 йилгача давом этади ҳамда бу миллий дастурни муваффақият билан бажариш учун 10 млрд. доллар маблағ кетади. Ҳарбий экспертларнинг фикрича, Полша ҳарбий денгиз флотининг ҳозир фақат учдан биригина НАТО андозаларига жавоб беради. Полша ҳарбий ҳаво кучлари, алоқа тизимлари, кадрлар тайёрлаш қўшин ҳаётининг бошқа яна кўп томонлари эскириб қолганлиги боис тубдан ўзгаришларга муҳтож.

АЛБАНИЯ ВА МАКЕДОНИЯ ОСМОНИДА

16 июнда «Тинчлик йўлида ҳамкорлик» дастури доирасида Албания ва Македония узра Шимолий Атлантика Иттифоқи ҳарбий-ҳаво кучларининг машқ учишлари бошланди. Машқлар Косово билан чегарадош ерларда ўтади. Бу тадбир Югославиянинг косоволик албанларга қарши тазйиқ ҳамда таҳдидларини тўхтатиш, воқеаларнинг Болқонда хатарли тус олиб кетишининг олдини олиш мақсадларини ҳам кўзда тутади.

ҲАБАШИСТОН ВА ЭРИТРЕЯДАГИ МУЗОКАРАЛАР

Италия ва АҚШ ҳукуматлари ўртага тушиб, низолашаётган томонлар — Ҳабашистон ва Эритрея 15 июнда ўзаро бомбардимонларни тўхтатиш ҳақида битимга келдилар. Якшанба куни Эритрея томони юзлаб африкаликларнинг ҳаётига зомин бўлган чегаралар масаласига дахлдор чигалликларни ечиш учун Аддис-Абеба билан тўғридан-тўғри тинч музокараларга тайёрлигини маълум қилди.

Эритрея президентининг маслаҳатчиси Абдулла Жобирнинг айтишича, Эритреяннинг бошқа қўшни мамлакатлар билан чегаралари аср бошида тузилган хариталар асосида белгиланади. Эритреянинг Яман билан Хониш ороллари борасида тортишувлари мавжуд. 1995 йилда Эритрея бу оролларга қўшин киритган. Хониш ороллари жанжалини ҳал қилиш учун Эритрея Халқаро судга ариза берган. Эритрея Суданни ислом фундаментализмини зўрлаб тиқиштираётгани учун айбламоқда. Хартум Эритреяга араб «афғонлари»ни жўнатди ва биз уларга қарши жанг қилишга мажбур бўлдик», — деди Абдулла Жобир. Эритрея Қизил денгиздаги ўнта оролини Исроилга ижарага берди, деган хабарларни маслаҳатчи рад этди.

КЎРФАЗДАН САКРАГАНЛАР ҚЎЛГА ТУШДИ

Шимолий Африкадан Жабралторик кўрфази орқали Испанияга яширин суратда бангилик моддалари олиб ўтиб юрган икки юздан ортиқ одам испан жандармерияси томонидан қўлга олинди. Бир неча тонна гиёҳвандлик дорилари мусодара қилинди.

«Ўзинфо» хабарлари асосида «МТ» учун тайёрланди

«МТ»: воқеалар, хабарлар

ҚЎШИҚ— ҚАЛБ ТАРЖИМОНИ

Қўшиқ—дил малҳами, таъбир жоиз бўлса, миллат қалбининг ўзига хос акс садосидир. Унда ҳар бир халқнинг ўтмиш, армонлари, бугунги кун орзу-умидлари, келажакка дахлдор эзгу тилаклари ўз ифодасини топади. Бу оддий, аммо чўнг ҳақиқат жумҳуриятимиз туман ва шаҳарлари ва вилоятларида бўлиб ўтган қўшиқ байрами кўрик-танловида яна бир бор исботланди.

Айни кезларда тадбирнинг якунловчи босқичига ҳозирлик кўрилмоқда. Қўшиқ байрамини ўтказиш бўйича республика ташкилий қўмитасининг навбатдаги мажлисларидан бири ана шу масала муҳокамасига бағишланди. Унда Маданият ишлари вазирлиги, «Ўзбекнаво» гастрол-концерт бирлашмаси, Бастакорлар уюшмаси ва «Ўзтелерадиокомпания»нинг қўшиқ байрамининг якуний қисмини уюштириш ва уни оммавий ахборот воситалари орқали ёритиш ҳақидаги ахборотлари тингланди. Тегишли вазирликлар, ҳокимликлар, идора ва ташкилотларга тадбирни ўтказиш билан боғлиқ барча ишлар юзасидан аниқ вазифалар топширилди. Чунончи, мамлакатимизнинг ҳар бир шаҳар ва туманида август ойининг учинчи ҳафтасида қўшиқ байрамларини ташкиллаштириш, ўзбекча қўшиқ ижро этган бошқа миллат вакилларини ҳамда ўзга тилларда Ўзбекистон ҳақида куйлаган санъаткорларни рағбатлантириш мақсадида турли жамғармалар ҳамкорлигида махсус совринлар таъсис этиш, жойларда якунловчи босқич иштирокчиларининг алоҳида концертларини уюштириш зарурлиги таъкидланди. Бундай эзгу ва савобли ишларни радио-телевидение, оммавий ахборот воситалари орқали кенг тарғиб қилиш муҳим аҳамиятга эга эканлиги уқтирилди.

Мажлисни Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари, ташкилий қўмита раиси Алишер Азизхўжаев бошқариб борди.

Мажлисда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Ўткир Раҳматов иштирок этди.

ШОИР ТЎЙИГА ҲОЗИРЛИК

Хабарингиз бор, май ойида жумҳурият Вазирлар Маҳкамаси қорақалпоқ шоири Бердақ таваллудининг 170 йиллигини нишонлаш юзасидан қарор қабул қилганди. Яқинда шу муносабат билан тузилган ташкилий қўмитанинг мажлиси бўлиб ўтди. Уни Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари, ташкилий қўмита раиси Алишер Азизхўжаев бошқариб борди.

Муҳокамада турли вазирликлар ва идоралар раҳбарлари, ташкилий қўмита аъзолари сўзга чиқиб, шоир тўйига тайёргарликнинг бориши ҳақида ахборот бердилар. Мажлис аҳли билдирилган фикр-мулоҳазаларни тинглаб муҳим бир қарорга келди. Жумладан, юбилейнинг якунловчи тадбирларини шу йил декабр ойининг учинчи ҳафтасида ўтказиш борасидаги таклифларни маъқуллади. Мутасадди вазирликлар, ҳокимликлар, идора-ташкилотлар зиммасига барпо этилажак боғ ва ёдгорликлар, белгиланган қурилиш, ободонлаштириш ишлари ва бошқа режалар сарф-харажатлари сметасини ишлаб чиқиш, ҳукумат қарорида кўзда тутилган тадбирларнинг бажарилишини таъминлаш учун зарур миқдорда маблағ ажратиш, Бердақ ҳаёти ва ижодига бағишланган илмий-амалий конференциялар, тантанали кечалар, маданий-маърифий анжуманлар, бердақхонлик кунлари ўтказиш, шоир сиймоси акс эттирилган маркалар ва откриткалар намуналарини яратиш вазифаларини юклади.

Ташкилий қўмита мажлисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Ўткир Раҳматов қатнашди.

ЮРТ БАХТИ МУЖАССАМ...

Фарғона азалдан «санъат ўлкаси, шеърлар диёри» деб таърифланган ва тан олинган. Ундан кўплаб олимлар, санъаткорлар, сўз усталари, элнинг суюкли ёзувчилари ва шоирлари, ҳофизлари етишиб чиққан.

Бобокалонимиз Аҳмад ал-Фарғоний бундан 1200 йил бурун таваллуд топиб, ўз замонасида илм-фан, маданият, санъатни, ўзбеклар номини бутун жумла-жаҳонга ёйган. Қанчалаб гўзал овозли ҳофизлару хонандалар етишган Фарғонадан! Мурождон Аҳмедов, Нуриддин Ҳайдаров, Абдулҳай Каримов, Юлдузхон Усмонова, Юлдузхон Абдуллаева, Охунжон Мадалиев... Ҳар бирининг ўз йўли, ўз сози бор қўшиқчиликда! Улар билан изма-из Хўқанди латиф шаҳрининг фарзандлари Тоҳиржон Маҳкамов ва Хуршидбек Расуловлар ҳам эл назарига тушдилар. Хуршидбекнинг дардчил, ширали овози тинглаганни сел қилади. Ўзбекистон туманидан ҳам Толибжон Азизов, Одилжон Жалолов, Илҳомжон Кенжаев каби ёш, истеъдодли хонандалар етишиб келмоқдалар. Қўшиқ байрамлари ажиб бир тарзда давом этаркан, шу ўринда Туюл қишлоғида туғилиб вояга етган Илҳомжон Кенжаев ҳақида икки оғиз ҳикоя қилиб ўтсам дейман. Илҳомжон илк устози тоғаси — Ҳолиқберди Раҳмоновга эргашиб, санъат, қўшиқчиликка меҳр қўйди. Водийнинг донгдор қўшиқчиларига эргашди. Ҳавас билан ўқиб Тошкентдаги Маданий-оқартув техникумини тамомлади. Қўшиқчиликнинг сир-асрорлари ичига кирди. Йиллар ўтиб санъат ҳақидаги қарашлари ҳам, овози ҳам сайқал топди, жилоланди. У ўз истеъдодини тарбиялади. Охунжон Мадалиев, Ғиёс Бойтоев каби ўз услубини топиб, кўплаб нуфузли мусобақаларда қатнашиб, совринлар олди. Унинг «Армоним», «Нигорим», «Ўзгача» «Девонаман» ҳамда Эркин Воҳидов шеърларига куй басталаб айтган қўшиқлари мухлислари қалбидан жой олди.

Илҳомжоннинг қўшиқлари кўнгилнинг роҳати!.. Улар сизни парвозга чорлайди. Илҳомжон билан қўшиқ, ҳаёт, истеъдоднинг кучи ҳақида суҳбатлашдик.

— Ҳали айтилмаган қўшиқларим жуда кўп, — деди Илҳомжон. — Насиб этса, шу йил бир магнит лентасини ўз мухлисларимга ҳадя этмоқ ҳаракатидаман. Қўшиқ юрт билан, халқ билан бахтли...

Қандай яхши сўзни айтди Илҳомжон. Юрт бахти қўшиқда мужассам!

Эркин ҲАЁНБОЙ,
«МТ» жамоатчи мухбири

Фарғона

ЖАМИЯТИМИЗ МАФКУРАСИ ХАЛҚНИ — ХАЛҚ, МИЛЛАТНИ — МИЛЛАТ ҚИЛИШГА ХИЗМАТ ЭТСИН

(Давоми. Боши 1-бетда)

ҳам, одамлар ўртасидаги муносабатлар ҳам, бинобарин, маънавий-мафкуравий тушунчалар ҳам шунга мос равишда содда ва аниқ-равшан эди.

Яқинда Абдулла Қодирийнинг "Ғирвонлик Маллавой" деган кичик бир асарини ўқиб қолдим. Унда асримиз бошида Туркистонга поезд кириб келиши билан боғлиқ бир ҳангома кулгили шаклда акс эттирилади. Наманганга темир йўл тортилиб, синов паровози келадиган бўлади. Паровозни умрида кўрмаган одамлар уни буғ кувватидан юрадиган "жонивор" деб тасаввур қилишади. "Ўзи қоп-қора бўлса, юрганда дам-бадам пишқирса, чанқаганда қичқирса, минг челаклаб сув ичиб, очиққанда бўкирса, бу — албатта, зўр бир ҳайвон бўлса керак", деб ўйлашади. Кимдир унга "қора айғир" деб ном ҳам қўяди. Синов паровози келишидан бирор кун илгари уни кутиб олишга тайёргарлик кўрилади. Станция ёнига "қора айғир"га атаб ўн арава кўк беда, эллик пудча арпа тайёрлаб қўядилар...

● Мафкурасиз одам, жамият, давлат ўз йўлини йўқотади
● Маънавиятимиз қўлимизда енгилмас кучга айлансин

Албатта, бу асарда жиндак муболаға, ҳазил-мутойиба ҳам йўқ эмас. Лекин у ўша пайтдаги одамларнинг тасаввурларию дунёқарашлари нақадар одми, содда, самимий бўлганини ҳам кўрсатади. Шу билан бирга, бу фақат ўзбек халқига хос хусусият эмас, бошқа халқларнинг ҳам ўша даврдаги турмушини кўздан кечирсангиз, шунга яқин жиҳатларни учратиш мумкин.

Энди шундай ҳолатни ҳозирги кунда тасаввур қилиш мумкинми? Айтайлик, компьютер, факс, «уяли» телефон, параболик антенна, электрон почта каби мўъжизалар ҳаётимизга нисбатан яқинда кириб келди. Лекин ҳозир шу мўъжизалар билан юртимизнинг энг олис ва чекка қишлоғида яшаётган мактаб ўқувчисини ё бўлмаса бирор отахонни ҳайратга солиш мумкинми? Эҳтимол, улар бу нарсаларга бирпас ҳайрон бўлиб турар, аммо кейин худди бу асбобларни умр бўйи билидигандек тезда кўникиб, ўзлаштириб кетади.

Айтайлик, ҳозир жаҳоннинг олис бир бурчагида қандайдир воқеа содир бўлса, зум ўтмай бутун дунёга маълум бўлади. Ва бу воқеа ер юзининг бошқа бир четида дарҳол акс садо беради. Биздан узоқ-узоқ минтақалар ва ҳудудларда рўй бераётган яхши ва ёмон ишлар, уларнинг таъсирлари ҳам ҳаётимизга яшин тезлигида, биздан сўраб-нетиб ўтирмасдан кириб келаверади. Замонавий ахборот майдонидаги ҳаракат шунчалар тиғиз, шунчалар тезкорки, энди илгаригидек, ҳа, бу воқеа биздан жуда олисда юз берибди, унинг бизга алоқаси йўқ, деб бепарво ўтириб бўлмайди.

Мана шу шарт-шароитларнинг барчаси ҳам маънавият, миллий мафкуранинг аҳамиятини янада кучайтиради. Чунки, сир эмас, баъзан беозоргина бўлиб туюлган мусиқа, оддийгина мультфильм ёки реклама лавҳаси орқали ҳам маълум бир мафкуравий мақсадлар ва интилишлар ифодаланади.

Демак, бугунги кунда ғояни, фикрни тақиқ билан, маъмурий чоралар билан енгиб бўлмайди. **Ғояга қарши фақат ғоя, фикрга қарши фақат фикр, жаҳолатга қарши фақат маърифат билан баҳсга киришиш, олишиш мумкин.**

Ҳар бир инсон, ҳар бир фуқаро буни яхшилаб тушуниб, мағиз-мағзига етиб олиши керак. Чунки жамиятнинг, жамият аҳлининг мустаҳкам ва равшан мафкураси бўлмаса, ўз олдига қўйган аниқ бир мақсад-муддаоси бўлмаса, у муқаррар равишда инқирозга юз тутади.

Модомики, мақсад, ғоя ҳақида мулоҳаза юритаётган эканмиз, илгари айтган бир фикримни такрорлаб ўтсам, ўринли бўлар, деб ўйлайман.

Мақсад дегани — халқни, миллатни бирлаштирувчи, йўлга бошловчи бамисоли бир байроқ. **Бу байроқ бутун Ўзбекистон халқининг руҳини, ғурур-ифтихорини, керак бўлса, қудратини, орзу-интилишларини мужассамлаштирадиган улуғ кучдир. Давлатимизнинг, халқимизнинг, эл-юртимизнинг мақсади ўзининг улуғворлиги, ҳаётийлиги ва ҳаққонийлиги билан ҳаммамизни жалб этадиган бўлмоғи лозим. Токи бу мақсад халқни — халқ, миллатни — миллат қила билсин, қўлимизда енгилмас бир кучга айлансин.**

Одамларнинг минг йиллар давомида шаклланган дунёқараши ва менталитетига асосланган, айни вақтда шу халқ, шу миллатнинг келажагини кўзлаган ва унинг дунёдаги ўрнини аниқ-равшан белгилаб беришга хизмат қиладиган, кечаги ва эртанги кун ўртасида ўзига хос кўприк бўлишга қодир ғояни мен жамият мафкураси деб биламан.

Шўро даврининг мафкураси, коммунистик дунёқараш, агарки аслини суриштирсангиз, моҳият эътиборига кўра, бизнинг турмуш тарзимизга, халқимизнинг табиатига тамоман бегона эди. Шунга қарамасдан, кишиларнинг онгига мажбуран сингдирилган бу сохта таълимотнинг салбий таъсири ҳануз сезилиб туради. Афсуски, биз бу сарқитлардан ҳали буткул халос бўла олганимиз йўқ.

Шунинг учун ҳам истиқлолга эришган кунимиздан бошлаб миллий мафкура, Ўзбекистон жамиятининг миллий ғоясини яратиш масаласи долзарб бўлиб келмоқда.

Албатта, мафкурани бир кун ёки бир йилда яратиб бўлмайди. Чунки мафкура шаклланади, шакллантириб борилади. Унинг асосий тамойилларини ишлаб чиқиш мумкин. Аммо бу тамойиллар реал ҳаётда ўз ўрнини топмаса, бундай мафкура фақат қоғозда бўлади, холос. **Шунинг учун ҳам, менинг фикримча, мафкурани шакллантириш жараёнида, аввалaмбор, мамлакатнинг бугунги ҳаёти, ўтмиши, келажаги, бутун тақдири учун қайғурадиган, Ватан қисматини ўз қисмати деб биладиган кенг жамоатчиликнинг илғор дунёқараш ва тафаккурига асосланиш лозим.**

Иккинчи шарт шундан иборатки, миллий тарихимиз ва умумбашарий тараққиёт ривожига унутилмас ҳисса қўшган олиму фузалоларнинг мафкура ва унинг жамият ҳаётидаги аҳамияти ҳақида қолдирган илмий мероси, фалсафий қарашларини ҳар томонлама ўрганиш даркор. Мен бу ўринда Абу Наср Форобий, Беруний, Ибн Сино, Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Баҳоуддин Нақшбанд, Нажмиддин Кубро каби улуғ аждодларимизнинг шу мавзуга дахлдор асарларини назарда тутяпман.

Масалан, Форобийнинг ўша машҳур "Фозил одамлар шаҳри" асарини эсга олайлик. Бундан минг йилча муқаддам яратилганига қарамасдан, бугунги ўқувчи ҳам бу асардан ҳозирги ҳаётнинг мураккаб муаммоларини ҳал қилишда асқатадиган муҳим фикр ва йўл-йўриқларни топа олади.

Мен миллий мафкура хусусида бош қотираётган олимларимиз, маънавият ва маърифат соҳаси ходимларига ер юзида инсоният ва давлатчилик пайдо бўлганидан буён шаклланган жамиятнинг ривожланиш қонуниятларини теран ўрганиш, кишилик тарихининг юксалиш ва таназзул даврларини, тараққиётни ана шу инқирозлардан омон сақлаб қолувчи ижтимоий-маънавий омилларни ҳар томонлама тадқиқ этган ҳолда бирон хулосага келишни тавсия этган бўлур эдим.

● Мафкура полигонлари ядро полигонларидан кучлидир
● Мафкура — ўтмиш ва келажак ўртасидаги кўприкдир

Шу муносабат билан бу мафкуранинг шаклланишида кимнинг манфаатлари ва қарашлари юзага чиқиши керак, деган савол туғилади.

Бордию бу саволга мендан жавоб сўралса, даставвал Ўзбекистонда яшаётган, ўз тақдири тимсолида минг-минглаб кишиларнинг тақдирини мужассамлаштирган ватандошимизнинг ҳаётини, унинг орзу-интилишларини, бугун ва эртанги кунга бўлган умидворлигини ўзимча тасаввур қилишга уриниб кўрардим. Ўзимни шу одамнинг ўрнига қўйиб, унинг кўзи, идроки, тафаккури, ёндашуви билан келажакка қарардим.

Содда қилиб айтганда, жамиятимизнинг мафкураси шу жамиятнинг таянчи бўлмиш оддий инсон ва унинг манфаатларини ифода этиши, халқимизнинг бехатар, тинч-омон, фаровон, бадавлат турмушга эришиши учун куч-ғайрат манбаи бўлиши лозим.

Ўзбекистоннинг миллий мафкураси мамлакатимизнинг мана шу минтақада, ён-атрофдаги давлатлар орасида ва жаҳон миқёсида ўзига муносиб ўрнини, яна ҳам аниқроқ айтадиган бўлсак, ўзининг ихтисосини тўғри ва холисона англаб, шу асосда изчил ҳаракат қилишимиз учун хизмат этиши зарур.

Хўш, миллий ғоя, миллий мафкура нималарни ўзида мужассамлантириши ва қандай талабларга жавоб бериши керак?

Миллий мафкура, **аввaламбор,** ўзлигимизни, муқаддас анъаналаримизни англаш туйғуларини, халқимизнинг кўп асрлар давомида шаклланган эзгу орзуларини, жамиятимиз олдига бугун қўйилган олий мақсад ва вазифаларни қамраб олиши шарт.

Иккинчидан, жамиятимизда бугун мавжуд бўлган хилма-хил фикрлар ва ғоялар, эркин қарашлардан, ҳар қандай тоифалар ва гуруҳларнинг интилишлари ва умидларидан, ҳар қандай инсоннинг эътиқоди ва дунёқарашидан қатъи назар, уларнинг барчасини ягона миллий байроқ атрофида бирлаштирадиган, халқимиз ва давлатимизнинг дахлсизлигини асрайдиган, эл-юртимизни энг буюк мақсадлар сари чорлайдиган ягона ғоя — мафкура бўлиши керак.

Учинчидан, миллий мафкурамиз ҳар қандай миллатчилик ва шунга ўхшаган унсурлардан, бошқа элат ва халқларни менсимаслик, уларни камситиш кайфияти ва қарашларидан мутлақо холи бўлиб, қўшни давлат ва халқлар, умуман жаҳон ҳамжамиятида, халқаро майдонда ўзимизга муносиб ҳурмат ва иззат қозонишда пойдевор ва раҳнамо бўлиши даркор.

Тўртинчидан, миллий ғоя биринчи навбатда ёш авлодимизни ватанпарварлик, эл-юртга садоқат руҳида тарбиялаш, уларнинг қалбига инсонпарварлик ва одамийлик фазилатларини пайванд қилишдек олижаноб ишларимизда мададкор бўлиши зарур.

Бешинчидан, у Ватанимизнинг шонли ўтмиши ва буюк келажагини узвий боғлаб туришга, ўзимизни улуғ аждодларимиз боқий меросининг муносиб ворислари деб ҳис қилиш, шу билан бирга, жаҳон ва замоннинг умумбашарий ютуқларига эришмоққа йўл очиб берадиган ва шу мақсадларга муттасил даъват қиладиган ғоя бўлиши керак.

● Миллатнинг, халқнинг ҳамжиҳатлиги тараққиёт гаровидир
● Онгли турмуш — жамият ҳаётининг бош мезони

Миллий ғоя, миллий ифтихор кундалик машаққатли ишларимизда ва бунёдкорлик фаолиятимизда кучимизга куч, ғайратимизга ғайрат қўшиб, ҳақиқатан ҳам келажаги буюк давлат қураётганимизга мустаҳкам ишонч бағишлаб, руҳимизни баланд, белимизни бақувват қилишига ишонаман.

Миллий мафкура воситасида элу юрт бирлашади, ўз олдига буюк мақсадлар қўяди ва уларни адо этишга қодир бўлади.

Миллатнинг, халқнинг ҳамжиҳатлиги эса ҳар қандай тараққиётнинг гаровидир.

САВОЛ. *Сиз мустақил давлатнинг етакчиси сифатида фаолиятингизнинг дастлабки кунидан бошлаб мамлакатимизда таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилишдек ғоят муҳим ва мураккаб ишга бевосита раҳбарлик қилиб келмоқдасиз. Сизнинг ташаббусингиз билан бу борада амалга оширилган улкан ишларнинг баъзиларини эслаб ўтсак: вилоятларимиз марказларида ўнга яқин университетлар ташкил этилди, истиқлолга қадар бизда умуман бўлмаган бир қанча олий ўқув юртлари, жумладан, Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия, Жаҳон тиллари дорилфунунлари, Давлат ва жамият қурилиши, Банк-молия, Ички ишлар, Қуролли Кучлар академиялари, Кончилик институти, Фуқаро авиацияси институти каби янги таълим даргоҳлари очилди, замонавий лицей ва коллежлар таъсис қилинди, "Улуғбек", "Умид", "Устоз" каби жамғармалар тузилиб, ривожланган хорижий мамлакатлардаги энг нуфузли олий ўқув юртларига юзлаб ёшлар ўқишга юборилди, муаллим-мураббийларнинг билим ва савиясини юксалтириш борасида жиддий ишлар амалга оширилмоқда.*

Ўтган йили Олий Мажлис сессиясида қабул қилинган Кадрлар тайёрлашнинг Миллий дастури ғоясининг бош ташаббускори ва ташкилотчиси ҳам мамлакат Президенти бўлганини кенг жамоатчилик яхши билади. Яқинда матбуотда Сиз имзо чеккан яна иккита муҳим ҳужжат эълон қилинди. Уларнинг биринчиси "Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта таълимни ташкил этиш тўғрисида", иккинчиси эса "Ўзбекистон Республикасида ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида" деб аталади. Сизнинг сиёсатингизда таълим-тарбия масаласига бу қадар катта эътибор берилишининг сабаблари нимада?

ЖАВОБ. Мен Абдулла Авлонийнинг "Тарбия биз учун ё ҳаёт — ё мамот, ё нажот — ё ҳалокат, ё саодат — ё фалокат масаласидир" деган фикрини кўп мушоҳада қиламан.

Буюк маърифатпарварнинг бу сўзлари асримиз бошида миллатимиз учун қанчалар муҳим ва долзарб бўлган бўлса, ҳозирги кунда биз учун ҳам шунчалик, балки ундан ҳам кўра муҳим ва долзарбдир.

Чунки таълим-тарбия — онг маҳсули, лекин айни вақтда онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайдиган омилдир. Бинобарин, таълим-тарбия тизимини ўзгартирмасдан туриб онгни ўзгартириб бўлмайди. Онгни, тафаккурни ўзгартирмасдан туриб эса биз кўзлаган олий мақсад — озод ва обод жамиятни барпо этиб бўлмайди.

Кўриб турганимиздек, буларнинг барчаси бир-бири билан занжир каби чамбарчас боғлиқ масалалардир.

Мен кўп йиллар давлат режалаштириш идораларида ишлаганман. Хизмат тақозосига кўра фан ва таълим масалалари билан ҳам шуғулланганман. Шу сабабли, совет таълим тизимининг барча жиҳатларини яхши биламан, деб айта оламан.

Бизга мерос бўлиб қолган таълим-тарбия тизимининг маълум бир маъқул жиҳатлари билан бир қаторда унинг энг номақбул томони шундан иборат эдики, ўқув жараёнида ўқувчи ва талабаларни мустақил ва эркин фикрлашга йўл қўймаслик, ҳар қайси ўқув юртини битирувчиларнинг билимига қараб эмас, аввало, уларнинг собиқ совет тузумига ва сохта ғояларга садоқатини ҳисобга олиб баҳолаш ва ҳаётга йўллаш тамойили асосий ўринни эгаллар эди. Кўп жойларда сифат ўрнига сон кетидан қувиш устунлик қиларди. Кўпчилик ҳақиқий билим ёки малака орттириш мақсадида эмас, амалтақал қилиб дипломли бўлиб олиш илинжида техникум ёки институтларга кирар эди. Бу тузумдан бизга қолган мероспар ичидаги шунга ўхшаган салбий асоратларни, афсуски, ҳозир ҳам сезиб турибмиз.

Бу тизим ватанига, халқига, миллатига фидокор, мустақил фикрлайдиган, бирон бир масалани онгли равишда, масъулият билан ҳал қиладиган, изланувчи, янгиликка интилувчи кадрларни эмас, асосан саёз савияли ходимларни, муте кишиларни минг-минглаб етиштирган эди. Жамиятимизни янгилаш, ислоҳотларни ҳаётга татбиқ этиш, бозор иқтисодиёти асосларини барпо қилишга ўтар эканмиз, ана шундай онги қотиб қолган, азму шижоатдан йироқ, эл-юрт манфаати учун куйиб-ёнмайдиган кадрлар муттасил равишда ишнинг белига тепиб турганини ҳис қилдик, очиғини айтсам, ҳозир ҳам сезяпмиз.

Шунинг учун ҳам мустақилликнинг дастлабки йилларидаёноқ бутун мамлакат миқёсида таълим-тарбия, илм-фан, касб-ҳунар ўргатиш соҳаларини ислоҳ қилишга ниҳоятда катта зарурат сезила бошлади. Бусиз жамиятимизнинг бирон бир соҳасини ўзгартиришга киришиб бўлмас эди. Ислоҳотларнинг тақдири ва самараси биринчи навбатда кадрларнинг савиясига, уларнинг замон ва тараққиёт талабларига нечоғлик жавоб беришига тақалиб қолар эди. Юртимизнинг эртанги ҳаёти ва тақдири аввaламбор шу муаммоларни узил-кесил ечиш билан чамбарчас боғланганини ҳар қайси фикрловчи одам англаши қийин эмас.

Шу сабабли ҳам биз ниҳоятда мураккаб, кўп вақт ва кўп маблағ талаб этадиган ана шу вазифани адо этишга киришдик. Кадрлар тайёрлашнинг Миллий дастурини ишлаб чиқиш билан боғлиқ жараён узоқ йиллар мобайнида бу соҳада талай муаммолар йиғилиб қолганини кўрсатди. Мен бунга ушбу дастур лойиҳаси устида саккиз ой мобайнида ишлаш жараёнида шахсан амин бўлдим. Шунинг учун ҳам бу оғир, масъулиятли, аммо ҳал қилишни асло пайсалга солиб бўлмайдиган ишни қадам-бақадам, изчиллик билан бажаришга бел боғладик.

● Мақсадимиз — эркин шахсни тарбиялаш
● Кучли давлатдан — кучли жамият сари

Ишончим комил: агар бу ислоҳотни муваффақиятли равишда амалга ошира олсак, тез орада биз ҳаётимизда ижобий маънодаги "портлаш эффекти"га, яъни унинг самарасига эришамиз.

Бу нима дегани?

Кадрлар тайёрлаш Миллий дастуримизда, шу жумладан, ҳали сиз тилга олган икки ҳужжатда назарда тутилган вазифалар тўлиқ амалга ошган тақдирда улар, **биринчидан,** ижтимоий-сиёсий иқлимга ижобий таъсир қилади ва натижада мамлакатимиздаги мавжуд муҳит бутунлай ўзгаради.

Иккинчидан, таълимнинг янги модели ишга тушгач, инсоннинг ҳаётдан ўз ўрнини топиш жараёни тезлашади. Ҳар қандай одам ҳам ўсмирлик чоғида, эндигина вояга етиб келаётган даврида жамиятдан муносиб ўрнини топиши керак. Акс ҳолда бу нарса нохуш оқибатларга, баъзан эса оғир фожиаларга, ҳатто ижтимоий ларзаларга ҳам сабаб бўлади. Ёш йигит-қизларимизнинг ишда, турмушда, оила ва жамоа орасида ўз ўрнини тополмаслик ҳолатлари уларнинг жамиятда ўз қадрини йўқотишига олиб келади. Ўз қадрига, ўз шаънига эга бўлмаган инсон ҳаётда кўп-кўп тўсиқларга дучор бўлади, беқарор ва салбий таъсирларга тез берилади, унинг шахс сифатидаги емирилиши ҳам тез кечади.

Биз жорий этилаётган мазкур таълим модели орқали аввало ана шу вазиятнинг олдини оламиз. Қолаверса, ёшларни муайян бир ихтисосга эга қилиб, ҳаётга йўлланма берамиз. Дунёга умид билан қадам қўйиб келаётган навниҳол инсон ҳаётдан муносиб ўрнини топса, турмушидан, тақдиридан, ватанидан рози бўлиб яшайди, умр бўйи бунёдкорлик фаолияти билан машғул бўлади.

Бу ғоят муҳим ижтимоий-сиёсий аҳамиятга эга бўлган масаладир.

Учинчидан, таълимнинг янги модели жамиятда мустақил фикрловчи эркин Шахснинг шаклланишига олиб келади. Ўзининг қадр-қимматини англайдиган, иродаси бақувват, иймони бутун, ҳаётда аниқ мақсадга эга бўлган инсонларни тарбиялаш имконига эга бўламиз. Ана шундан кейин онгли турмуш кечириш жамият ҳаётининг бош мезонига айланади. Шунда одам оломон бўлиб, ҳар лаҳзада серкага эҳтиёж сезиб эмас, аксинча — ўз ақли, ўз тафаккури, ўз меҳнати, ўз масъулияти билан, онгли тарзда, озод ва ҳур фикрли инсон бўлиб яшайди. Бундай одамлар уюшган жамиятни, улар барпо этган маънавий-руҳий муҳитни сохта ақидалар, бақириқ-чақириқлар, ҳавойи шиорлар билан асло бузиб бўлмайди. Уларни ўзлари ақл-идрок ва қалб амри билан танлаб олган ҳаётий мақсадлардан чалғитиб ҳам бўлмайди.

Тўртинчидан, таълимнинг янги модели жамиятимизнинг потенциал кучларини рўёбга чиқаришда жуда катта аҳамият касб этади. Ҳар қайси инсонда муайян даражада интеллектуал салоҳият мавжуд. Агар шу ички қувватнинг тўлиқ юзага чиқиши учун зарур бўлган барча шарт-шароит яратилса, тафаккур ҳар хил қотиб қолган эски тушунча ва ақидалардан халос бўлади. Ва ҳар қайси инсон Оллоҳ таоло ато этган ноёб қобилият ва истеъдодини аввало ўзи учун, оиласининг, миллати ва халқининг, давлатининг фаровонлиги, бахт-саодати, манфаати учун тўлиқ бахшида этса, бундай жамият шу қадар кучли тараққиётга эришадики, унинг суръат ва самарасини ҳатто тасаввур қилиш ҳам осон эмас. Олдимизда турган буюк мақсадларга эришишда жамиятимизнинг ҳар бир аъзоси қўшадиган ҳисса шу ҳисобдан беқиёс бўлиши муқаррар. Мен "портлаш эффекти" деганда айнан шундай ҳолатни назарда тутмоқдаман.

Бешинчидан, биз фуқаролик жамияти қуришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз. Бу соҳада дастлабки, аммо муҳим қадамлар қўйилди. **Ишончим комилки, вақти-соати келиб, бугунги ўтиш даври учун зарур бўлган кучли давлат функциялари ва аломатлари аста-секинлик билан тадрижий равишда кучли жамият зиммасига ўтади.** Мана шу йўл, мана шу назарий масаланинг моҳиятини атрофлича ёритиш, уни ҳаётимизда, амалиётимизда ҳал қилувчи сиёсатга айлантириш нафақат бугунги, балки эртанги кунимизнинг ҳам энг муҳим ва долзарб вазифасидир. Тараққиётнинг умумбашарий қонуниятлари, инсониятнинг кўп йиллик ҳаётида синовлардан ўтиб, ижобий натижалар берган тажрибалар худди шу йўлни тақозо этади.

Биз бир нарсани яхши англаб олишимиз керакки, умумий ва махсус билимларга эга, онгли, тафаккури ҳар хил "измлар"дан озод, замонавий дунёқараш, миллий ва умуминсоний қадриятларга ворис бўлган инсонларгина фуқаролик жамиятини барпо этишга ва уни янада такомиллаштиришга қодир бўлади.

Бу моделдан кўзланган яна бир мақсад бор. Унинг воситасида биз дунёдан муносиб ўрин олишга, ўзбек номини янада кенг ёйиб тараннум этишга эришамиз.

Бугун халқаро ҳаёт, кишилик тараққиёти шундай босқичга кирганки, энди унда ҳарбий қудрат эмас, балки интеллектуал салоҳият, ақл-идрок, фикр, илғор технологиялар ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Амир Темур бобомизнинг "Куч — адолатда" деган машҳур таъбирини бугунги кунга нисбатан қўллаб айтадиган бўлсак, мен унга қўшимча қилиб **"Куч — билим ва тафаккурда"** деган бўлардим. Келгуси асрда бу тамойил янада кучаяди ва ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларини қамраб олади. Бинобарин, халқаро майдонда биз бошқа мамлакатлар билан соғлом фикр мусобақасига, ижодий рақобатга киришмоғимиз лозим бўлади. Бизнинг келажагимиз мана шу мусобақа ва рақобатга қай даражада бардош бера олишимизга боғлиқ. Ўйлайманки, бунинг учун миллатимизнинг салоҳияти ҳам, ақл-заковати ҳам етарли.

Мана, яқинда "Умид" жамғармаси орқали Европа, Осиё ва АҚШнинг энг нуфузли университетларида ўқиётган талабаларимиздан ўн беш нафари магистрлик ва бакалаврлик илмий даражаларига муддатидан олдин сазовор бўлгани ҳақида хабар олдик. Мен бу хушхабарни эшитиб худди ўзимнинг ўғил-қизларим шундай ютуққа эришгандек бениҳоя хурсанд бўлдим. Бу — ҳаётимдаги энг қувончли воқеалардан бири бўлди десам, муболаға бўлмайди. Ўзбек миллатининг, ўзбек фарзандларининг қобилият, зеҳн-заковат, тиришқоқлик борасида бошқа ҳеч бир миллат ёки халқдан қолишадиган жойи йўқ. Фақат мавжуд интеллектуал имкониятларимизни тўлиқ ишга солишимиз, улардан мукаммал тарзда фойдалана билишимиз зарур. Ота-боболаримиз шуҳратининг соясига маҳлиё бўлиб юрадиган даврлар энди ўтди. Бугун жаҳон биздан ўз сўзимизни айтишимизни, ўз тафаккуримизни намоён этишимизни талаб қилмоқда. Бошқа халқлар, бошқа миллатлар бизга ётсираб-беписанд қарамаслиги, балки бизни эътироф этиши, бизни эҳтиром этиши керак. Биз ана шу юксак муносабат ва ҳурматга лойиқ бўлишимиз даркор.

Тўққизинчи-ўн бешинчи асрларда маърифатли дунё бухороийлар, фарғонийлар, хоразмийлар, берунийлар, ибн синолар, улуғбекларни қанчалик иззат-икром қилган бўлса, йигирма биринчи асрда биз халқимиз, миллатимизга нисбатан ана шундай эҳтиромни қайтадан қўлга киритишимиз керак. Ўша даврда улуғ аждодларимиз асос солган ва оламга донг таратган илмий мактабларни замонавий шаклда қайтадан тиклашимиз лозим.

● Жаҳолат — маърифатнинг кушандаси
● Жаҳонга ўз сўзимизни айтайлик

Такрор айтаманки, бунга таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилиш билангина эришиш мумкин. Аслида таълим-тарбия соҳасидаги ислоҳотнинг чегараси ва поёни йўқ. Токи ҳаёт давом этар экан, таълим ҳам, тарбия ҳам замон ўртага қўяётган янги-янги талабларга кўра муттасил равишда ўзгариб-янгиланиб бораверади. Фақат, биз бу соҳадаги дастлабки қадамларни тўғри қўя олсак, пойдеворни мустаҳкам қилиб барпо этсак, мен шунга ишонаманки, бугунги авлод унинг самарасидан баҳраманд бўлажак, келгуси авлод эса бизнинг қилган шу ишларимизни эҳтиром ва миннатдорлик туйғуси билан эслайди.

САВОЛ. *Сиз шуғулланадиган ғоят кўламдор ва серқирра масалалар, адо этадиган вазифалар бири биридан муҳим ва зарур. Уларнинг барчаси мамлакат ва жамият, ҳар қайси фуқаронинг ҳаёти, келажаги учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Аммо Сизнинг фаолиятингиздаги энг устувор йўналиш, энг олий мақсад нимадан иборат?*

ЖАВОБ. Агар бу саволга бир оғиз сўз билан жавоб бериш лозим бўлса, мен "Халқимнинг омонлиги", деб айтган бўлардим. Содда қилиб айтганда, элу юртимизнинг осойишталиги, осмонимизнинг мусаффолиги, сарҳадларимизнинг бехатарлиги, бугунги кунимиздан розилик, эртанги ҳаётга ишонч, оналаримиз ва фарзандларимиз юзидаги табассум, бу — мен ўз фаолиятимда интиладиган энг олий мақсаддир. Халқимнинг осойишталиги ва фаровонлиги мен учун ҳамма нарсадан афзал.

● Юртимизнинг хавфсизлиги — сиёсатимизнинг бош йўналиши
● Энг олий мақсадим — халқимнинг омонлиги

Бу дунёда инсон ўз меҳнати, ақл-ғайрати билан кўп нарсага эришиши мумкин. Бойликка ҳам, шон-шуҳратга ҳам, илмий, ижодий кашфиётларга ҳам, оила, севги бахш этадиган бахту саодатга ҳам. Фақат бунинг учун аввало инсоннинг уйида, маҳалла-кўйида, юртида, қисқача айтганда, одамнинг кўнглида тинчлик-хотиржамлик ҳукм суриши керак. Узоққа бормайлик, мана шу Миллий дастурдан кўзланган мақсадларни амалга ошириш учун ҳам энг аввало тинчлик-омонлик даркорлигини бугун ким инкор эта олади дейсиз!

Мен бу тўғрида илгарилари ҳам кўп бор айтганман. Аччиқ тажрибалар асосида туғилган ва қалбимга чуқур ўрнашган шу ҳаётий ҳақиқатни такрорлашдан толмайман: тинчлик-омонлик бўлса, ҳамма нарса бўлади — ислоҳот ҳам, бозор иқтисодиёти ҳам, жамиятимизнинг янгиланиши ҳам. Аслида ҳаётимиздаги бугунги барча ислоҳот, демократик ўзгаришлардан кўзланган мақсад — юртдошларимизнинг турмушини фаровон қилиш, уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари, манфаатларини ҳимоя этиш.

Бизнинг сиёсатимизнинг бош йўналишини Ўзбекистон хавфсизлиги ташкил этади. Албатта, ҳозирча турмушимиз биз орзу этган даражада эмас. Ҳали етишмовчиликлар, қийинчиликлар ва йўлимизда тўсиқлар ҳам оз эмас. Аммо шундай мураккаб бир вазиятда одамлар омонлиги, мамлакатимиз тинчлигини таъминлашга эришаётганимиз, ўйлайманки, бизнинг энг катта ютуғимиздир.

Чуқурроқ мулоҳаза юритиб қарайдиган бўлсак, шу ҳолни кўрамизки, Ўзбекистон дунёдаги етакчи давлатларнинг, турли-туман сиёсий кучларнинг бир-бирига зид манфаатлари ўзаро муттасил тўқнашиб турадиган бир майдонда жойлашган. Биз буни истаймизми-йўқми, тарих, тақдир тақозоси шундай. **Юртимиздаги беҳисоб табиий бойликлар, унинг геостратегик шароити жаҳонда бизга нисбатан фақат хайрихоҳлик ёки ҳавас туйғусини эмас, балки ҳасад, қора ниятларни ҳам уйғотиши сир эмас.**

Харитага диққат билан разм солсангиз, мамлакатимизни этник, демографик, иқтисодий ва бошқа муаммоларнинг оғир юки остида қолган мамлакатлар қуршаб олганини кўриш мумкин. Бунинг устига, Ўзбекистон диний экстремизм, этник жанжаллар, наркобизнес ва ҳар хил ташқи кучларнинг таъсирида ички низолар авж олган Афғонистон каби беқарорлик ўчоғи билан чегарадош. Олти йилдирки, қўшни Тожикистонда нотинчлик ҳукм сурмоқда.

Минтақамиздаги мавжуд муаммолар камдек, яқинда қўшни давлатлардан бири — Ҳиндистон ядро синовларини ўтказиб, янги бир таҳлика манбаини вужудга келтирди. Бу нарса минтақадаги барқарорлик мувозанатига жиддий зарар етказди. Бунга жавобан шу ҳудуддаги бошқа бир давлат, яъни Покистон ҳам ядро синовлари ўтказиш ҳаракатига тушиб қолди (Суҳбат Покистон ядро синовлари ўтказишидан аввал тайёрланган — таҳр. изоҳ). Демак, минтақамизда ядро хавфи мавҳум хатардан реал хавфга айланиб бормоқда.

Табиийки, буларнинг барчаси бизни ташвишлантирмасдан қўймайди. Ўз навбатида биз ҳам давлатимизнинг мудофаа салоҳиятини мустаҳкамлаш ва ҳар қандай таҳдид балосидан сақланиш учун зарур ҳимоя чораларини кўришга мажбур бўламиз.

Ҳеч сир эмаски, бугунги кунда хавфсизликни таъминлаш, хатарларнинг олдини олиш қанчалар мураккаб, нозик ва қалтис бир масала. Буни, албатта, билган билади, билмаган билмайди. Хўш, ўйлаб кўрайлик-чи, мамлакатимиз хавфсизлигини таъминлаш биз учун қанчага тушмоқда? Ўзи, хавфсизликнинг баҳоси борми? Умуман, тинчлик-омонлик, барқарорликни пулга чақиб-ўлчаб бўладими?

Мен бу фикрларни фуқароларимиз, ватандошларимиз юртимиздаги тинчлик, барқарорликнинг қандай қийинчилик, қандай меҳнат-машаққатлар эвазига қўлга киритилаётганини озми-кўпми тасаввур қилишлари учун айтяпман.

Яратганимизга минг қатла шукроналар бўлсинки, биз ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий соҳаларда, ҳам хавфсизликни сақлаб қолиш борасида энг оғир ва мураккаб даврни бошимиздан эсон-омонлик билан кечирдик. Халқимизнинг донолиги, бағрикенглиги, сабр-бардоши бизни ҳар қандай бало-қазолардан асраб, идрокимизни, ақл-заковатимизни чархлаб, юртимизда осойишталик ва миллатлараро, фуқаролараро тинчликни сақлаб қолишга хизмат қилди. Бугун энди ёруғ кунларга етганимиздан ғурурланиб, янги-янги марралар сари қадам қўяётганимиз учун фахрланиб ишлаш ва яшашга асосимиз бор.

Халқимизни яна бир ҳақиқатни ҳеч қачон унутмасликка даъват этмоқчиман: эл-юртимизнинг, шу юртда яшаётган ҳар қайси инсоннинг эсон-омонлиги бизнинг энг катта ютуғимиз ва бойлигимиздир. Бу бойликни кўз қорачиғидай асраб-авайлаш, қадрига етиш — барчамизнинг муқаддас инсоний бурчимиздир.

ОТ ИЗИНИ ТОЙ БОСАР...

Асримиз бошларида деҳқончилик анча ривож топган бўлиб, у даврда деҳқончиликнинг асосини пахтачилик ташкил этарди. Пахтачилик ривожлангани сари, унга боғлиқ равишда кустарчилик, ҳунармандчилик ҳам жонланди. Дастлаб пахтадан чигит ажратиб, унинг ёғини олиш ва ип тайёрлаш йўлга қўйилди. Унгача кишилар от жувоз, сув жувозлардан фойдаланган ҳолда чигитдан ёғ ажратиб олишар эдилар. Ҳунармандчиликнинг турларидан бири «чарх» йигириш эди. Пахтачилик билан шуғулланиш ортиб техникага эҳтиёж кучайди. Зеро, от жувоз, сув жувозлар энди аҳолининг ортган эҳтиёжларини қондира олмасди. Шуни инобатга олган ҳолда 1905 йилда Фарғонанинг Ўзбекистон туманида илк бор пилла заводи ўрнида пахта заводи ишга туширилди. Заводни биринчи бўлиб, қўқонлик Вадеев деган бой киши қурдирди. Заводнинг иш тартиби қуйидагича ташкил қилинган эди. Ўлкада кўклам бошланиши билан деҳқонларга «буноқ» қарз бериларди. Бу қарз ҳисобига деҳқон ерни тайёрлаб маълум фоиз ортиғи билан заводга пахта етказиб берарди. Масалан, деҳқонга 100 сўм пул берилса, у шу пул ҳисобига пахта экар ва эвазига 120 сўмлик пахтани заводга топшириш керак эди. Бу айнан шариатда қораланадиган судхўрликнинг ўзи эди. Заводда иш юритиш учун бойнинг махсус комиссияси, яъни ишончли кишилари бўлган. Катта мулк эгаси Вадеевнинг Яйпандаги завод бошлиғи Ориф Нўғай деган жуда амалпараст, шафқатсиз, такаббур киши эди. Заводга пахтани ўз вақтида етказиб бериш ҳамда деҳқонлар ортиқча пахтани бошқа бойларга сотиб юбормасликларини комиссия аъзолари назорат қилиб турганлар. Агар бирор жўяли сабаб билан деҳқон пахтадан ҳосил беролмай қолса (сел, дўл, хуллас, табиий офат туфайли) унинг шўри қурир, улар дарҳол ерни мажбурий равишда арзон нархда сотиб олардилар ва бу ерларга «чорикор» деҳқонларни ёллаб ишлатардилар.

1910-12 йилларгача ҳар иккала завод ҳам ишлаб турган (Қўқон ва Яйпанда).

1917 йилдаги тўполон, ғалаёнлар оқибатида, (оқ империя қизил империяга айланиши) бир неча завод ва фабрикаларнинг эгаси бўлган бой Вадеев Қўқондан қочиб кетади. Ориф Нўғай Яйпан пахта заводига яширинади. Унинг зулмидан зада бўлган халқ бой корчалонини Бешарикда ушлаб ҳукумат қўлига топширади.

1917 йилнинг охирларида бойлар заводга ўт қўйиб юбордилар. Техника етишмаслиги сабабли, ўтни ўчиришнинг иложи бўлмади ва завод бутунлай вайронага айланди. Оқибатда то 1926 йилгача ҳам Яйпанда завод бўлмади. У даврларда кишилар деҳқончиликда пахта етиштириш билан кам шуғулланганлар.

1926-27 йиллар собиқ завод ўрнида «Заготзерно» буғдой сақлаш омбори қурилди ва унга Аҳмаджон Ёқубов омборчи бўлиб ишга кирди. Бу ташкилот деҳқонларга буғдой берарди, бу буғдой эвазига улардан шоли ва беда қабул қиларди.

Деҳқонларнинг ерлари 1927 йилга келиб мажбурий равишда бирлаштириб юборилди. Шу йили биринчи марта қозоғистонлик Турғун Назаров мудир этиб тайинланди. Энди бу пунктни пахта қабул қилувчи пунктга айлантирилди. Бу даврда Қўқондаги 41-, 42-заводлар ишлаб турарди. Лекин улар деҳқонлардан қабул қилинган пахтанинг ҳаммасини қайта ишлашга улгура олмас, шу муносабат билан 1935 йилда Яйпанда пахта заводи қуриш ишлари бошлаб юборилди. Ҳали техника яхши ривож топмаганлиги боис, завод қурилишида қўл кучи, от ва эшак араваларидан фойдаланганлар. Қийинчиликларга қарамай 1936 йилда Яйпанда эски завод ўрнига янгиси ишга туширилди. Заводнинг илк жонбоз ишчилари Рўзимат Усмонов, Ботир Эркабоев, Тошпўлат Жўрабоев, Маҳмуджон Тожибоевлар эдилар. Бу вақтда заводда 150 от кучига эга бўлган «Дизел», 2 та «Жин», 3 та «Линтр» ишларди. («Жин» — толани чигитдан ажратувчи машина. «Линтр» — толани қипикдан ажратиб, тоза пахтага айлантирувчи машина).

Жаҳон урушига завод ишчиларидан кўплари сафарбар этилганлиги боис, улар ўрнини аёллар, қизлар эгаллашди. 1948 йилга келиб «Жин»лар сони 5 тага, «Линтр»лар сони 14 тага етди. 1954 йилга келиб завод тўлиқ электрлаштирилди. Заводда маҳаллий кадрлар сони ортиб борди. 1965 йилда 450 ишчидан 340 таси маҳаллий миллат вакиллари эдилар. Заводга 1929 йилда Турғун Назаров, Исроил Охунов, 1938 йилда Нуриддин Алихўжаев, 1952 йилдан Мўминжон Алиев, сўнг Рўзиев, Абдулазизов, Мамажон Мингбоев, Абдуллажон Қўзиев, Толибжон Мўминов, Аъзамжон Бўриев каби фидойи инсонлар бошчилик қилдилар. 1985 йилдан то шу кунга қадар Обиджон ака Максудов бу заводга бош-қош бўлиб келмоқда. Ўзбекистон пахта тозалаш заводи ишлаб чиқилган маҳсулотнинг қарийб 80 фойизини дунёнинг Ветнам, Венгрия, Полша, Югославия, Куба, Германия, Япония, Франция, Италия, Канада, Россия каби мамлакатларига жўнатади. Фарғона шаҳрига 20 фойиз маҳсулот қолади, холос. 1984 йилдан пахтани қабул қилиш ва унга ҳақ тўлаш заводининг янгича усулига ўтилди. Бу ишлаб чиқариладиган маҳсулот сифатининг яхшиланишига, пахтадан олинадиган тола миқдорининг кўпайишига ижобий таъсир этди. Оқил, зукко раҳбар Аъзамжон Бўриевнинг изланувчанлиги, тадбиркорлиги ниҳоятда қўл келди. Унинг раҳбарлик иқтидори кундан-кунга сайқалланиб борди. 1981 йилда пахтадаги тола миқдори 30-35 фойизни ташкил этган бўлса, 1985 йилга келиб 32,6 фойизни ташкил қилди. Пахтачилик хўжаликлари режадан юқори олинган пахта толаси учун 1984 йилда хўжаликча 1110 минг сўм олган бўлса, 1985 йилга келиб 2538 минг сўм қўшимча ҳақ олдилар. Заводда Аъзамжон акани ҳали ҳам меҳр билан эслашади (Аъзамжон Бўриев ҳозирги кунда Фарғона вилояти «Пахтасаноатсотиш» ҳиссадорлик бирлашмасига раҳбарлик қилмоқда). «От изини той босар», — деганларидек, ота изидан борган ўғли Акмалжон эса Пахта тозалаш заводининг бош муҳандиси бўлиб ишламоқда. Заводда йиллаб самарали меҳнат қилган ишчилар сони жуда кўп. Ғанижон Бўтаев, Абдубанно ва Абдушукур Раҳмоновлар шундай фидокор ишчилардир. Хуллас, завод туманнинг тўнғич корхоналаридан бири сифатида ҳам, элимизни дунёга танитишга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшаётганлиги учун ҳам, ҳақли равишда фахрланади.

Эркин ҲАЁНБОЙ

Фарғона

Бу йўллар кўп қадим йўллар...

Фалсафий гурунг

МИЛЛАТ НАЗАРИЯСИГА ТАНҚИДИЙ НАЗАР

Ўзбекистоннинг мустақил давлат сифатида ривожлана бошлаши халқимиз онгида ҳақиқий бурилиш ва туб ўзгаришларга сабабчи бўлмоқда. Ҳақиқий бурилиш ва туб ўзгаришларнинг муҳим кўринишларидан бири тарихимизга бўлган қизиқишнинг ўсиши ва кенгайишидир. Мустақиллик муносабати билан ўзбек халқи ўзининг тарихдаги ўрнини, инсоният олдидаги хизматларини, цивилизация хазинасига қўшган улушини, ўз тараққиёти жараёнида асрлар давомида шаклланган салоҳияти ва имкониятларини аниқлаб олмоқда.

Бундай ўзгариш миллат ўз-ўзини англашининг жиддий қисмидир. Мустақиллик асосида янги жамият, янги яшаш ва ишлаш ҳамда ҳаёт муҳитини юзага келтирмоқчи ва шундай жиддий ўзгаришлар орқали Республикамизни жаҳондаги илғор ва ривожланган давлатлардан бирига айлантирмоқчи эканмиз, бунинг учун тарихимиз бизга берган сабоқларни батафсил билишимиз, ўтмишда қайси жиҳатларимиз ижобий, қайси ўзига хос томонларимиз салбий натижаларга сабабчи бўлганини аниқлаб, улар асосида зарур хулосалар ясаб, келажак режаларини белгилашимиз изчил ва оқил йўл бўлади.

Биз ўзбек миллатимиз. Бу нарса ҳеч кимда ҳеч қандай шубҳа ёки иккиланиш туғдирмайди. Аммо, биз миллат сифатида қачон ва қай тарзда шаклланганмиз? — деган савол ўртага ташланса, жамиятшунос олимлар орасида маълум даражада зиддиятли ва ҳаттоки муросасиз мулоҳазалар айтила бошлайди.

Маълум бир нуқтаи назарга кўра, миллатимиз ўтган асрнинг иккинчи ярмида шакллана бошлаган ва гўё асримизнинг ўттизинчи йилларида бу жараён асосан якунланган. Ҳаммамизга маълумки, бундай хулоса Иккинчи жаҳон урушигача ва ундан кейинги даврда марксча-ленинча миллатлар ва миллий муносабатлар назарияси асосида олиб борилган тадқиқотлар натижасидир. Бу назария ўзининг мумтоз кўринишида 1913 йилда ёш инқилобчи ва инқилоб назариясининг бошчиси бўлиб турган шахсларнинг эътиборини ўзига тортиш ҳаракатида юрган шуҳратпараст, илм-фан соҳасида ҳали биронта асар яратмаган Сталин томонидан ёзилган бўлиб, оврўпомарказийлик тамойилига хизмат қилиши керак эди, чунки социалистик инқилобнинг марксча-ленинча назариясига биноан инқилобга ишчилар синфи раҳбарлик қилиши зарур эди, капитализм тузумини ва давлатини фақат шу синф бошчилигидагина барбод қилиш мумкин эди. Ишчилар синфи эса ҳозирги замон саноати ривожланган Оврўпода ва қисман Шимолий Америкада бор эди, холос. Ана шундай вазиятда барча мустамлака ва қарам мамлакатлар халқлари Оврўпо ишчилар синфи раҳбарлигини тан олиши керак, деган фикрни, назарий қоидани исботлайдиган марксча-ленинча руҳда ёзилган асар керак эди. Ана шу вазифани Сталин бажарди ва шу хизмати учун Ленин томонидан юксак баҳоланиб, кўзга кўринди, ўзининг сиёсий ўсишида ва Россия инқилобчилари раҳбарларининг олд қаторига чиқишда муҳим қадам қўйди.

Сталин яратган назарияга биноан миллатлар фақат капитализм даврида шаклланади, чунки капиталистик муносабатлар ривожланиши натижасида бир тилда сўзлашиб, бир умум ҳудудда истиқомат қилувчи, бирга иқтисодий ҳаёт кечириб, умум маданият, руҳият, урф-одат ва анъаналарга эга аҳоли бир миллат бўлиб уюшади.

Бу асарнинг биринчи ва жиддий хатоси шундан иборатки, у фақат Оврўпо халқлари (инглизлар, французлар, италянлар, олмонлар ва бошқалар) тарихи асосида ёзилган. Аммо, шунга ҳам эътибор берайликки, Сталин рус ва гуржи тилларидан бошқа тилларни билган эмас, ва, табиийки, Ғарбий ва Марказий Оврўпо халқлари тилларида чоп этилган бирорта ҳам китобни ўқимаган. Сталин назариясининг иккинчи жиддий хатоси шундан иборатки, унга биноан, Осиё, Африка ва Жанубий ҳамда Марказий Американинг талай қисми халқлари (хитойлар, ҳиндлар, эронийлар, турклар, ўзбеклар, мисрлилар, ветнамлилар ва бошқалар) ҳали капитализмга етиб келмаганлар, демак, улар ҳали миллат бўлиб уюшмаганлар. Улар Оврўпо халқлари даражасига кўтарилишларига ҳали кўп вақт керак ва улар бу вазифани фақат социалистик инқилобнинг етакчи кучи бўлмиш Оврўпо ишчилар синфи раҳбарлигидагина бажара оладилар, деган хулоса келиб чиқарди Сталин назариясидан.

Миллат ва миллий муносабатлар тўғрисидаги Сталин томонидан яратилган назария инсониятнинг кўпчилигини камситар, ўнлаб ва юзлаб халқларни тарихий тараққиёт пиллапоясининг паст қисмига қўяр, уларни Оврўпо назариётчиларига қарам қиларди. Истибдод даврида бу назария тўғрисида биронта танқидий фикр айтиш ўзини сиёсий ва руҳий ўлимга ҳукм этиш билан баробар эди. Хитой ва Ветнам олимлари бу назарияга қарши эдилар, лекин ҳурмат юзасидан сукут сақлардилар. Ҳиндистон олимлари Сталиннинг миллат ва миллий муносабатлар назариясини фандаги мавжуд нуқтаи назарлардан бири деб қабул қилардилар ва шу боисдан сезиларли эътибор бермас эдилар. Бошқа мамлакатларда ҳам аҳвол шундай эди.

Ҳозирги даврда миллат ва миллий муносабатлар тўғрисидаги Сталин томонидан ёзилган назария ва унга асосланган амалия ўзининг хато ва миллатлар манфаатларига зид эканлигини тўла равишда фош қилди. Шундай экан, шу назария асосида ишлаб чиқилган ва ўзбеклар миллат сифатида биринчи марта XIX асрнинг иккинчи ярми — XX асрнинг ўттизинчи йиллари оралиғида шаклланганлар деган хулоса қайта кўриб чиқилиши керак. Халқимизнинг тарихи узоқ ўтмиш қаърига кириб боради. У ўз тарихий тараққиёти мобайнида, зарур шарт-шароитлар юзага келганда, бир неча бор миллат бўлиб уюшган. XIX асрнинг иккинчи ярми — XX асрнинг ўттизинчи йилларида шаклланган миллий бирлик халқимизнинг миллат сифатида навбатдаги шаклланишларидан бири бўлган, холос. Тарих бу фикр асосли эканидан далолат беради.

Афсуски, халқимизнинг тарихи шу нуқтаи назардан деярли ўрганилмаган. Бунинг иккита сабаби бор. Биринчидан, ўзбеклар миллат сифатида Шўролар Иттифоқининг улуғ ва бирлаштирувчи миллатидан аллақачонлар аввал шаклланган дейиш, коммунистик партия томонидан амалга оширилиб келинган, улуғ миллатни ҳар жиҳатдан беқиёс илғор, қадимий ва беғараз миллат деб кўрсатиш сиёсатига зид эди. Ўзбеклар фақат Россия юртимизни босиб олгандан сўнг ўзларини миллат деб тушуна бошладилар дейиш ҳукмрон тузум ва ҳукмрон мафкурага ҳамовоз ва монанд келар эди. Иккинчидан эса, сталинча назарияда, бу назария илмий жиҳатдан хом ва номукаммал бўлганлиги сабабли, халқ-миллат ўз тараққиёти жараёнида, давр тақозоси билан, тилини, динини, расм-русум ва одатларини ижтимоий-иқтисодий формацияни, ишлаб чиқариш усулини ўзгартириши мумкин деган масалани умуман қўймаган эди. Бу назария, миллатнинг хусусиятларини санаб ўтаркан, биринчи ўринга тилни қўярди. Ҳолбуки, жамият ҳаётининг асоси ва пойдевори иқтисод, иқтисодий ҳаёт ва иқтисодий муносабатлардир.

Бу масалада умумий қоида шундан иборатки, қайсики минтақа ёки ҳудудда сиёсий барқарорлик, ижтимоий тартиб ўрнатилиб, тинч муҳит яратилса, шу асосда иқтисод, маданият ва руҳий-маънавий ҳаёт ҳар томонлама ривож топса, ўша ерда умумий тил тарқалади ва миллат шаклланади. Бундай жараён қулдорлик жамиятида ҳам, феодализм жамиятида ҳам намоён бўлиши мумкин. Янги ва нисбатан ёш миллатларнинг шаклланишига шарт-шароит туғдириб берган охирги формация капитализмдир. Капитализм мазмунан, шаклан ва моҳиятан, демократия, инсонпарварлик ва ҳуқуқий давлат тамойиллари тазйиқида йил сайин инсон манфаатлари сари ўзгариши жараёнида Ер куррасининг барча бурчакларида миллатларнинг шаклланиши давом этмоқда. Ҳозирги даврда Ер юзи аҳолисининг ўртача ҳисоб билан 96 фоизи миллат бўлиб турли даражада уюшган, тўрт фоизи майда ва кам сонли элатлар ҳамда қабилалардир. (Ҳозир Ер юзи аҳолиси 5,6 миллиард. Демак, кам сонли ва майда элатларнинг умумий миқдори Ер юзи бўйича икки юз йигирма миллиондан ортиқдур).

Бизнинг фикримиз яна шунинг учун ҳам тасдиқланадики, масалан, олти минг йиллик ёзма тарихга эга хитой халқи олтмиш аср давомида, XX асргача, элатлигича қолаверган дейиш, миллатдек бирликка уюшишга қудрати етмаган дейиш дунёдаги энг қадимий ва энг йирик халқни ҳақорат қилишдан бошқа нарса эмас. Худди шундай фикрни Ветнам халқига нисбатан, Ҳиндистон ярим ороли халқлари ва бошқа қатор халқларга нисбатан ҳам айтиш мумкин.

Юқорида зикр этилган фикрлар асосида ўз халқимиз тарихига ёндашсак, узоқ ўтмишимиз суст ўрганилганлиги сабабли, ҳозирча айтишимиз мумкинки, X-XII асрларда, ҳудудимизда таъмин этилган барқарорлик, тинчлик, мустаҳкам сиёсий ва ижтимоий вазият оқибатида Мовароуннаҳр халқи бир миллат бўлиб уюшган ва шу сабабли ўз қаъридан Форобий, ал-Фарғоний, ал-Хоразмий, Ибн Сино, Беруний каби фан даҳоларининг етишиб чиқишини таъминлаган. Мўғул истилоси натижасида миллий алоқалар сустлашган ва миллатимиз маълум даврга тарих саҳнидан четлашган. XIV-XVI асрларда Амир Темур ва темурийлар Мовароуннаҳрда, Амударё ва Сирдарё оралиғи ва унинг атрофларида иқтисод, маданият ва маънавиятнинг гуллаб яшнашига эришиб, миллатимизнинг тикланишига ва бу ҳудудда жаҳон моддий ва маънавий маданиятининг энг йирик масканларидан бирининг шаклланишига зарур шарт-шароитлар яратганлар. XVI асрнинг ўрталаридан то XIX асрнинг иккинчи ярмигача миллатимизнинг тақдири яна ўзгаради, юрт ва ҳудуд бўлак-бўлак бўлиб парчаланади, иқтисод ва маданият инқирозга юз тутади. XIX асрнинг иккинчи ярмидан яна, тарихий шарт-шароитлар тақозоси билан қул бўлиб кетган миллатимизнинг янгидан тикланиши бошланади. Аммо, мустақилликкача миллатимизнинг шаклланиши мустамлакачилик ва истибдод тузуми норасо, кемтик, заиф ва биқиқ эди. Миллатимизнинг минглаб энг ўткир, истеъдодли, иқтидорли, кенг ва чуқур фикр юритадиган фарзандлари қатағон қилиндилар, улардан ҳам кўп миллионларнинг қўлларига кишан, оғзиларига қулф солинди.

Мустақиллик бизни ҳақиқий озод ва эркин тараққиёт йўлига олиб чиқди. Ҳозирги замон талаблари даражасидаги ривожланган ва илғор ўзбек миллати юзага чиқди. Ҳар биримиз шу миллатнинг ривожига хизмат қилмоғимиз лозим.

X-XX асрлар оралиғида халқимиз уч марта миллат бўлиб уюшиб, XX асрнинг охирги ўн йиллигидан бошлаб тўртинчи марта энг юксак даражадаги ҳозирги замон миллати сифатида юзага чиқаётгани ҳар биримизни мағрурлантирмасдан иложи йўқ. Шу хулосани эътироф этар эканмиз, мустақил Ўзбекистон давлат гербида Ҳумо қушининг, ҳамиша қайтадан тикланадиган қуш расми марказий ўринни эгаллаб тургани халқимизнинг, миллатимизнинг ўзига хос хусусиятини акс эттирганини кўрамиз.

X асргача бўлган тарихимизда бизнинг аждодларимиз қачон ва қайси асрларда миллат бўлиб уюшганини аниқлаш жамиятшунос олимларимизнинг вазифасидир. У давр тарихий адабиётда шундай ёритиладики, Амударё-Сирдарё оралиғи ва унинг атрофида яшаган аҳоли бизнинг аждодларимиз бўлганми ёки йўқми, уларнинг ўзбек халқига алоқаси борми ёки йўқми, — буни билиш қийин. Масалани бундай ёритиш жиддий хатодир. Асрлар давомида, милоддан олдинги асрлардан бошлаб, Амударё-Сирдарё оралиғида ва уларнинг атрофларида яшаб, бу ерларни инсоният цивилизациясининг буюк масканларидан бирига айлантирган барча инсонлар менинг ва аниқроғи, бизнинг аждодларимиздир. Улар шаҳарлар бунёд этганлар, эл-юртни экинзор, боғу роғ ва майсазорларга айлантирганлар, асрдан-асрга ўз меҳнатлари билан юртда, ҳудудда юксак цивилизация марказини яратганлар. Биз уларнинг меросхўрлари, давомчилари, улар яратган маданиятнинг маҳсулимиз. Узоқ ўтмишдаги аждодларимиз эл-юрт ривожланишини тезлатиш мақсадида, мулоқотни енгиллатишни кўзлаб, вақти келганда зардуштий бўлганлар, жамият ҳаётини қулайлаштириш мақсадида айни бир вақтда икки-уч тилдан фойдаланганлар. Бундай воқеани деярли барча миллатлар ҳаётида кузатиш мумкин. Масалага ана шундай ёндошсак маълум бўладики, X-XI аср ўзбек туркий элати (халқи)нинг биринчи бор шаклланган сана эмас, балки халқимиз тарихининг худди ўртаси, чунки ундан олдин халқимиз тарихи милоддан аввалги биринчи минг йилликни ҳам тўла қамраб олади.

Миллатларнинг тарихига умумжаҳон миқёсида қарайдиган бўлсак, фикримизча, бу тарихни қуйидагича тасвирлаш мумкин: а) энг қадимий миллатлар (энг қадимий миср миллати, энг қадимий хитой миллати, энг қадимий ҳинд миллати ва ҳоказо); б) қадимий миллатлар (қадимий юнон миллати, қадимий Румо миллати ва бошқалар); в) ўрта аср миллатлари (туркий ўзбек миллати, Марказий ва Жанубий Америкадаги баъзи халқлар ва ҳоказо); г) янги давр миллатлари (руслар, инглиз, француз, испан, италян, олмон ва бошқа миллатлар).

Бизнинг тарихимиз чуқур ва бой. Уни холисона ва ҳар томонлама ўрганиш, шу асосда ҳақиқатни тиклаш ва назарий хулосаларга аниқлик киритиб бориш мустақиллик олдимизга қўйган жиддий вазифалардан биридир.

Қўчқор ХОНАЗАРОВ,
фалсафа фанлари доктори,
профессор

Ҳаракатдаги истиқлол: 7-йил

Тадқиқотлар мажмуаси

ТАСАВВУФ ИЛМИ — МАЪНАВИЙ ҚУДРАТ

Тасаввуф кўп қиррали илм сифатида турли тараққиёт босқичларини босиб ўтган. Ушбу содда кўринишли, бироқ ички мазмун ва моҳият жиҳатидан ғоят мураккаб ҳамда бой бўлган бу илмни ҳар томонлама ўзлаштириш учун унинг узоқ тарихга эга ўтмиши, теран илдизлари, асосий манбалари, ғоялари, устивор йўналишлари ва оқимларини илмий услубда танқидий тадқиқ қилмоқ зарур.

Ислом тасаввуфи, шариат илмлари, яъни Қуръони Карим ва Суннатга оид фанлар адабиётшунослик илмлари, жумладан, **«бадиъ»** ва **«баён»** илмлари, уларнинг кенг қамровли атамалари ва мажозий ифодалари билан чамбарчас боғлиқ бўлган ҳолда, юнон фалсафасидаги ирфоний фикрлар, айниқса, Афлотун таълимоти, неоплатонизм қарашлари, шунингдек, ҳинд фалсафаси, Браҳма ва Будда таълимотига мансуб бўлган ирфоний қарашлардан ҳам озуқа олган. Шу сабабли ҳозирги давр тасаввуфшунос олими мазкур фанлар ва қарашларни ўзлаштирмасдан тасаввуф ва ирфоннинг туб моҳиятига етиб бориши ва уни бошқаларга тушунтириши мумкин эмас.

Ислом тасаввуфи фақат ислом дунёси билангина чекланиб қолмай, Ғарб дунёсига ҳам ўтиб, уларнинг мутафаккирлари, шоиру орифларига ҳам ўз таъсирини ўтказган. Масалан, Данте, Гёте ва бошқалар асарларида тасаввуф таъсирини яққол кўриш мумкин.

Ғарб тасаввуфшунос олимларидан Луи Масиннон (Louis Massignon), Николсон (Nicholson), Голдциэр, Хенри Курин, Рожи Арнолдз ва Макс Хўртин (Max Hortens) ва бошқалар ислом тасаввуфи бўйича самарали тадқиқотлар олиб бориб, қимматли илмий асарлар ёзганлар. Айниқса, венгриялик Голдциэрнинг текширишлари ва франциялик олим Луи Масиннонинг ваҳдат муаммосига тегишли тадқиқотлари диққат ва таҳсинга сазовордир. Шунингдек, турли Шарқ мамлакатлари, хусусан, Туркия, Ҳиндистон, Покистон, Афғонистон, Эрон ва айрим араб мамлакатларида кенг кўламли илмий изланишлар амалга оширилиб, ҳар бир тариқат бўйича алоҳида тадқиқотлар олиб борилган.

Бу ўринда шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, Муҳаммад ибн Абдулваҳоб асос солган ваҳҳобийлар ҳаракати тасаввуф таълимотига қарши чиқиб, уни қоралаб, инкор этиш билан бирга, турли тариқатларга мансуб кишиларни танқид қилиб (динсизга чиқариб), ирфоний қарашларни залолат ва гумроҳликдан бошқа нарса эмас, деб талқин этиб келмоқдалар. Профессор Акмал Саидов таъкидлаганидек, тасаввуф таълимоти барча динлар, мазҳаблар ва миллатлараро дўстлик, бирдамлик, тенгликни тарғиб қилувчи таълимот бўлгани туфайли, у ўз универсал инсондўстлик ғоялари билан ҳар қандай диний фундаментализмга (жумладан, ислом фундаментализми ва ваҳҳобийлик оқимига) қарши кураш олиб боришда катта омил бўлиб хизмат этади. Шу сабабли бугунги кунда, яъни мустақиллик даврида тасаввуф таълимотини яхши ўрганиш халқ оммасини унинг эзгу ғоялари ва ахлоқий қадриятлари билан ошно қилиш ҳам диний экстремизмга қарши, ҳам коммунистик ва шовинистик ғояларни ташувчи йўналишлару кучларга қарши зарурий бўлган курашда муҳим аҳамиятга эгадир.

Ҳозир Ўзбекистон ва бутун Марказий Осиёда тасаввуфшунослик фани ўзининг бошланғич босқичини босиб ўтмоқда. Ва ҳали ривожланган бир фан даражасига кўтарилган эмас, яъни тасаввуф ва ирфоннинг илмий томонлари, фалсафий моҳияти чуқур ўрганилмаган.

Тоталитар тузум даврида собиқ СССР, айниқса, Ўрта Осиё ҳудудида тасаввуф таълимоти атеистик ғоялар асосида «ўрганилиб», кўпинча унга нисбатан бир томонлама салбий муносабатда бўлинди. Фақат мустақиллик давридагина ушбу соҳани ўрганиш ҳаракати бошланди. Бир қанча илмий асарлар ёзилди. Бироқ бажарилган ишлар денгиздан томчи, холос. Тасаввуф фалсафасини ва турли тариқатларни кенг кўламда ўрганиб, моҳият-мазмунини халқ оммасига етказиш ва талқин қилиш учун бажариладиган ишлар ғоят кўпдир.

Ўтган 7-8 йил давомида устод Нажмиддин Комиловнинг «Тасаввуф» номли қимматли китоби, Иброҳим Ҳаққулнинг «Тасаввуф ва шеърият» китоби ва «Орифнома» рисоласи, Иззат Султоннинг «Баҳовуддин Нақшбанд абадияти» рисоласи, Султонмурод Олимнинг «Баҳоуддин Нақшбанд ва Навоий», «Лисонут-тайр» ҳақида ёзган «Ишқ, ошиқ ва маъшуқ» рисолалари, Азиз Қаюмовнинг «Бу оҳанг бирла...» номли рисоласи, Ориф Усмоновнинг «Занги ота» (Турғун Файзиев билан биргаликда) ва «Баҳоуддин Нақшбанд» рисолалари, Раҳим Воҳидовнинг «Навоий ва илоҳиёт» рисоласи, Ботир Валихўжаевнинг «Хожа Аҳрор Вали» рисоласи ва Муҳаммад Қози томонидан Хожа Аҳрор мақомати ҳақида ёзилган китобнинг таржимаси, Абдусалом Қодировнинг «Тасаввуф ва Навоий» асари, Улуғбек Абдулваҳоб томонидан «Ичингдаги ичингдадир» номи билан таржима қилинган Мавлоно Жалолиддин Румийнинг «Фиҳи мофиҳи» китобининг таржимаси, мазкур муаллифлар ва бошқа тадқиқотчилар томонидан ёзилган айрим рисолалар, мақолалар, таржималар, шунингдек, Барот Бойқобиловнинг «Ҳайрат ул-аҳрор» номли манзум бадиий асари ва айрим мақолалар тўпламлари нашр этилди. Лекин шундай бўлса-да тасаввуф илми соҳаларида бажарилиши ҳам фарз бўлиб турган ишлар тоғдек уюлиб, тадқиқотчиларини кутиб турибди.

Ҳозирги даврда тасаввуфшунослар, диншунослар, адабиётшунос ва муаррихлар учун зарурий вазифалар сифатида амалга оширилиши лозим бўлган ишлар фикримизча қуйидагилардан иборат:

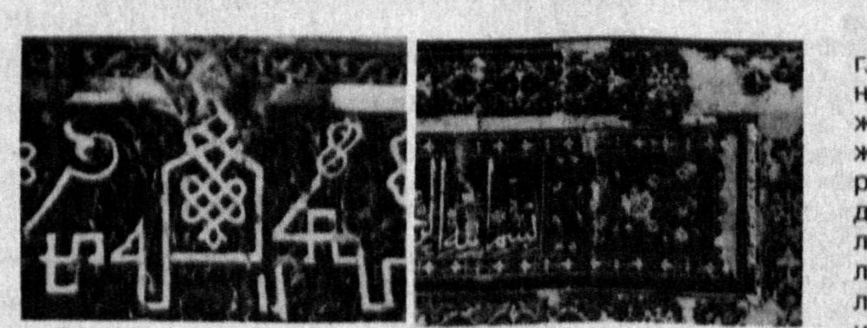

Биринчидан, Туркистонда яшаб, ижод этган тариқатлар асосчилари ва уларнинг йирик намояндалари, масалан, Нажмуддин Кубро, Хожа Аҳмад Яссавий, Баҳоуддин Нақшбанд, Хожа Убайдулло Аҳрор, Махдуми Аъзам, Бобораҳим Машраб, Азизуддин Насафий, Нажмуддин Насафий ва бошқа кўп мутасаввиф олимлар қолдирган, ҳозирги пайтда дунёнинг турли кутубхоналарида сақланиб келаётган асарлар руйхатини тайёрлаб, уларнинг ҳар бирининг қисқача мазмуни ва моҳиятини таърифлаб, нашр этиш зарур. Бу иш шубҳасиз катта илмий аҳамиятга эгадир. Чунки бундай нашр, бир томондан, Туркистон ўлкаси жаҳонга ирфоний ва тасаввуфий мактаблар таълимотларини тўғридан-тўғри ўрганиш учун ишонарли йўлланма сифатида хизмат қилса, иккинчи томондан, улар орасидан энг муҳимларини танлаб таржима қилиш ва нашр этиш ишини осонлаштиради.

Иккинчидан, Шарқ мамлакатларида ислом тасаввуфи бўйича ёзилган китоблардан энг муҳимларини танлаб олиб, ўзбек тилига таржима қилиш зарур.

Учинчидан, Ғарб олимлари, айниқса, Голдциер, Луи Масиннон, Роже Арнолдз ва бошқалар томонидан ёзилган асарлардан энг кераклиларини танлаб ўзбек тилида нашр этиш лозим.

Тўртинчидан, Туркистонда тасаввуф таълимоти тарихини ёзиш учун дастлабки қадамларни қўйиш ва заминда юзага келган тасаввуф оқимларининг амалий ҳамда назарий таъсирини бошқа мусулмон мамлакатларидаги ирфоний оқимларга кўрсатиб бериш керак.

Бешинчидан, файласуф ва тасаввуфшунос олимларимиз тасаввуф таълимотини фалсафий фанларнинг ажралмас бир қисми сифатида ёритишлари, яъни уни фалсафий нуқтаи назардан қиёсий ўрганишлари зарур.

Олтинчидан, тасаввуф таълимотига доир фалсафий, илмий, тасаввуфий, ирфоний ва адабий атамалар сўзлиги, яъни луғатномасини ёзиб, кўп нусхада нашр этиш керак.

Ўзбекистон кутубхоналарида, айниқса Абу Райҳон Беруний номидаги ЎзРФА Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида тасаввуф илмига оид юзлаб нодир, нашр этилмаган асарлар мавжуд бўлиб, ўз тадқиқотчилари ваноширларини кутмоқда. Мисол тариқасида биргина Махдуми Аъзам қаламига мансуб 30 дан ортиқ рисола ва Хожа Аҳрор битиб қолдирган нодир асарларни айтиб ўтиш мумкин.

Тадқиқотчи олимлар томонидан мазкур соҳаларда изчил ишлар олиб борилиши натижасида Ўзбекистон ва Марказий Осиё ҳудудида тасаввуфшунослик фанининг ривожи учун катта имкониятлар юзага келиб, мустақиллик шароитида бизга зарур маънавий қудратни ўзлаштириш учун муносиб имкон яратиб берилади, деб ишонамиз.

Абдулҳаким Шаръий ЖУЗЖОНИЙ

МАЪРИФАТ МАНЗИЛИ

«Саодат»нинг янги сони

СИРДОШИМ БИЛАН СЎЗЛАШГАНДАЙ

«Саодат» журнали ҳар гал кўнглимизга озод нафаслар, сурурбахш руҳият билан кириб келади. Журналнинг учинчи сони ранг-баранг чиқишларнинг гулдастаси каби қўлимизга етиб келди. Энди уни секин варақлай бошлаймиз...

«Кенгликдаги суҳбатлар» рукни остида берилаётган саҳифа меҳмони: Андижон вилояти. Саҳифада пахта етиштириш машаққатлари, меҳнатнинг қадри, кетмончининг қайнаяжак қозони ҳақида сўз боради. Истиқлол шарофати билан, бугун ишбилармон, тадбиркор бўлиб хизмат қилаётган қишлоқ аёллари, ўз меҳнатлари ҳақида ўртоқлашадилар.

«Саодат»нинг минбари»да доцент Гулчеҳра Давидова маънавий ва маданий тараққиёт ҳақида сўз юритади. Ушбу саҳифадан ўрин олган «Қуш уясида кўрганини қилар» номли мақола баркамол оилалар, уларнинг жамият олдидаги бурчлари ҳақида ҳикоя қилади.

Таниқли адиба Олмоснинг янги ҳикояси саодатхонлар учун ажойиб ҳадя деб ўйладим. Унда болалик оламининг ҳаволарини туясиз.

Кашф этилмаган қитъалар, оламлар каби ўрганилмаган буюклар ҳам кўп. Биз буюкларимизни кўпроқ даврлар чиғириғидан обдон ўтказиб, кейин олтин топгандек жар соламиз. Ваҳоланки улар ҳамма даврларда ҳам ўзларининг ақлий ва руҳий мўъжизалари билан буюк бўлиб яшайверадилар.

ЮНЕСКОнинг 1998 йилдаги тадбирлар режасига кирган қомусий аллома Аҳмад ал-Фарғонийнинг 1200 йиллигини республика миқёсида нишонлаш ишларига тайёргарлик кетмоқда. Шу муносабат билан журналда «Ал-Фарғоний абадияти» номли мақола чоп этилган. Йирик олим Неъматулла Иброҳимовнинг бу мақоласи аллома ҳақидаги билим ва тасаввуримизни янада кенгайтиради.

«Замонавийлик бошқа нарса, миллий маънавият бошқа нарса. Лекин баркамол инсон учун иккиси бир-бирини тўлдиради» дейди таниқли олим Султонмурод Олим. «Ҳаёт қозони» деб номланган ушбу мақола оила ва унинг таянч устунлари ҳақида баҳс юритади. Ҳар қандай тарбиянинг асосида оила ётади. Фарзандида шахсий ғурурни тарбиялай олган ота-она, ундаги миллий ғурурни ҳам уйғота олади.

Журнални ўқисангиз «Алпомиш» достонидан гўзал парчалар, севимли санъаткорларингиз ҳақида тасаввурлар, ҳаё, одоб ҳақидаги гўзал сўзлар кўнглингизга ташриф буюради. Муҳаббат, севги туйғуларини намойиш этган шеърлар, ҳикояларни ўқир экансиз, қалбингизда ажиб ҳислар жилваланади. Самарқандлик шоира Жумагул Суванова шеърлари ана шундай олам ҳақида шивирлайди.

«Саодат» яхлит олганда гўзаллик илдизлари, мунаввар дунёлар, тақдир синовлари ҳақида сиз билан худди сирдошдек сўзлашади.

ГУЛЖАМОЛ

Тикланиш одамлари

ЖАРРОҲГА РОЗИЛИК БЕР!..

НАЖОТ ТИГИН ТУТГАН ШИФОКОР ДИЛШОД УМАРОВ ҚАЙТА ЖОН БАҒИШЛАГАН ЭДИЛАР

Дунёда шундай инсонлар бўладики, умрингизда бир марта учратасиз ва бир умр эҳтиром билан эслайсиз...

1988 йилнинг баҳори эди. Қўлимда бир ярим яшар ўғлим чинқириб йиғлайди. Болалар шифокори кўринчак тахмин қилиб, жарроҳга жўнатди. Жарроҳ Дилшод Аббосович боламнинг қорнини силаб кўриб, шамоллаган, дўхтирингизга боринг, дори-дармон буюрсин, — деди. Қайтиб кетдим. Болалар шифокори яна ортга қайтарди. Қайтиб келганимни кўрган шифокор-жарроҳ, наҳотки шуни аниқлаш қийин бўлса, ахир бола шамоллаган-ку, деди ҳайрон бўлиб.

Кўзларимга дув этиб ёш қуйилиб келди.

— Ўзингиз қараб қолинг, кон ука, — дея олдим зўрға. Шифокор боламни ўз бўлимига ётқизди. Унинг буюрган муолажасидан кейин ўғлим тинч ухлади, иккинчи куни югуриб ўйнаб кетди. Ўша куни Дилшод Аббосович Умаров навбатчи эканлар, қўллари бироз бўшаганда суҳбатлашиб турдик.

У киши ўқишни давом эттириш ниятида борлигини, кардиохирург бўлишни орзу қилишларини айтдилар... Орадан йиллар ўтди.

Педиатрия олийгоҳига йўлим тушиб, бундан ўн йил муқаддам ўғлимни даволаган шифокор Дилшод Аббосовични кўриб қолдим. У киши шифохона ҳовлисидаги скамейкада бошини баланд кўтарганча, осмонда чарх уриб учаётган оппоқ каптарларга қараб ўтирардилар.

Салом бериб, ёнларига ўтирдим.

Шифокор кўринишдан анча чарчагандай туюлса-да, кайфияти яхши эди.

— Дилшод Аббосович, мени эслай олмаслигингиз табиий, аммо сиз фарзандини даволаган оналар сизни ҳеч қачон унутмасалар керак. Сиз кардио-хирург бўлишни орзу қилган эдингиз, режаларингиз амалга ошдими?

— Ҳа, 1989 йил Москвага бориб собиқ Бутуниттифоқ Жарроҳлик илмий марказининг кардиохирургия бўлимида ўқидим.

Академиклар Борис Васильевич Петровский, илмий марказ директори Борис Алексеевич Константинов, профессор Леонид Поликарпович Черепенинлардан туғма юрак хасталиклари жарроҳлик йўллари билан даволаш сирларини ўргандим. Ва шу соҳа бўйича 1992 йил декабр ойида илмий ишимни ҳимоя қилдим.

— Мен сиз учун жуда хурсандман. Бугун ҳам кайфиятингиз яхши кўринади?

— Бугун мен учун қувончли кун бўлди. Беш яшар қизчани ассистентлар ёрдамида дўстим Бобур Солиев билан биргаликда туғма юрак хасталигидан халос қилиш учун операция қилдик. Операция муваффақиятли чиқди. Сўнг яна бир Ҳамидова Сураёни исмли туркистонлик қизни уйига кузатиб рухсат бердик.

Тасаввур қиласизми, мана шу қизча ўн олтита турли-туман касалхоналарда ётиб даволаниб, шифо топмаган, операция йўли билан даволашдан шифокорлар воз кечишган, ўзи ўн қадам ҳам юролмас, чуқур нафас ололмай кўкариб кетар эди.

Ота-онаси даволашга бир уриниб кўриш, операция муваффақиятли чиқса, пешонамиздан кўрамиз, — дейишди.

Бир ярим ой операцияга тайёрладик.

Қизча жуда шоиртабиат экан, шеърлар ёзаркан. Бир куни у Дилшод ака, Хўжа Аҳмад Яссавий ҳазратларини тушимда кўрдим. У киши бошимни силаб, қизим, кўкрагингдаги дардни даволашга жарроҳга розилик бер, албатта шифо топасан, дедилар. Мен операцияга розиман, деди.

Шу норасида қизалоқ кўрган тушининг илоҳийлигига, унинг ҳаётга қайтишига мен ҳам қаттиқ ишондим.

Танадаги қон томирларини сунъий қон айлантириш аппаратига улаб, юракни тўхтатиб қўйиб, 12 киши саккиз соат давомида операция қилдик. Юракнинг иккита туғма нуқсонини бартараф қилдик. Тиббий амалиётимиздаги ноёб ҳодиса. Одатда операциядан чиққан беморлар реанимация бўлимида бир неча кун ётадилар, бу қиз уч кун деганда ўзи палатага юриб ўтди, мана бугун, йигирма икки кун деганда уйига рухсат бердик.

— Дилшод Аббосович, умуман, шифокорлик фаолиятингизда нечта операция қилгансиз?

— Жами 168 та операцияда қатнашганман. Булар ҳар хил — ўпка-жигари эхинококклардан тозалаш, туғма юрак хасталигини даволаш ва бошқалар.

Шундан йигирма беморни туғма юрак хасталигидан мустақил операция қилганман. Ўн еттитаси муваффақиятли чиқди.

— Мазкур соҳанинг мураккаблиги қай даражада, туғма юрак хасталигининг олдини олиш мумкинми?

— Мураккаблиги шундаки, аввало бу нозик операцияда ниҳоятда чуқур билим ва тажриба талаб қилинади, ҳамда юқори даражада мукаммал замонавий тиббий техника ёрдамида амалга оширилади. Юрак тўхтатиб қўйилади, операция бажарилгач соатларга ҳам чўзилади. Мен ҳар бир муваффақиятли якунланган опеарацияни қайта туғилиш деб атаган бўлар эдим. Туғма юрак хасталигини олдини олиш масаласига келсак, албатта, ҳар қандай дардни ҳам даволагандан кўра, олдини олган маъқул. Болалардаги бу хасталик аёлларимиз фарзанд кўрганидан кейин организм ўз қувватини тикламай туриб яна ҳомиладор бўлиши, яъни камқонлик, ҳомиладорлик пайтида ҳар хил вирусли юқумли касалликлар билан оғришлари ва яқин қариндошларнинг никоҳдан ўтишлари оқибатида келиб чиқади.

— Туғма юрак хасталикларини жарроҳлик йўли билан даволаш услубининг келажаги ҳақида нима дейсиз.

— Бу услуб тиббиётда соҳа сифатида эллигинчи йилларда пайдо бўла бошлади. Шундан буён катта ютуқларга эришилди. Нафақат туғма юрак хасталигини даволаш бўйича, балки орттирилган юрак етишмовчилигини даволаш, шунтир қилиш, юрак алмаштириш соҳасида ҳам эътиборга лойиқ ўзгаришлар бор.

Биз мустақил давлат сифатида тиббиёт соҳасида ҳам, илм-фан, техника, адабиёт ва санъат соҳасида ҳам мунтазам илгарилашимиз керак.

Мамлакатимиз келажаги — равнақи учун хизмат қилиш ҳар биримизнинг муқаддас вазифамизга айланди.

Албатта, болалар туғма юрак касалликлари жарроҳлиги соҳасига керак бўладиган тиббий асбоб-ускуналар ниҳоятда қиммат. Аммо ҳозир тиббиёт вазирлиги билан биргаликда шу масалаларни ечишни ҳам ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз.

— Энг биринчи операциянгиз хотирангизда қандай из қолдирган?

— Биринчи мустақил операциямни илмий ишимнинг раҳбари профессор Леонид Поликарпович Черепенин кузатуви остида, Москвада, собиқ Бутуниттифоқ илмий маркази кардио-хирургия бўлимида амалга оширганман.

У тошкентлик 12 яшар қизча, туғма юрак хасталигининг оғир тури билан оғриган эди. Ҳозир бутунлай тузалиб кетган, 22 ёшдан ошди. 2 та фарзанди бор. Ўзи ҳам, болалари ҳам соғлом.

— Дилшод Аббосович, мазмунли суҳбатингиз учун раҳмат, аввало ҳеч ким касал бўлмасин, мабодо сиздан мадад талабида келса, Хўжа Аҳмад Яссавий ҳазратларининг руҳи мудом ёр бўлсин.

Гулнора РАҲМОН

САНЪАТ БИР КУН БАХТЛИ ҚИЛАДИ

Ҳамза театри актрисаси Мадина МУХТОРОВА билан суҳбат

МУХБИР: — Мадина опа, санъат жудаям кенг олам. Бу оламда руҳан, қалбан ва фикран тенг бўлмаганлар яшаб қололмайди. Сиз Мадина Мухторовани мана шу кенгликларга эга деб ўйлайсизми?

Мадина МУХТОРОВА: — Биласизми, оддий ҳаётда яшаётган кўплардан дунёқарашим, қалбим билан ажралиб туришимни биламан. Бу мақтаниш эмас, ўзини билишга ўхшаган нарса. Масалан, ҳасадчи, биқиқ одамлардан кўра самимийроқ, яхшироқ бўлгим келади. Олам гўзал. Биз уни қандай илғаймиз, қандай қабул қиламиз? Бизнинг кимлигимизни шунга қараб билса бўлади. Ҳаёт нақадар ширин ва яшашга арзийди. Умр бир марта берилади, унда гўзал яшай олиш санъатини билишимиз керак. Мен ўз яшаш оламимни кенг деб ўйлайман. Ва бу оламда одамлар учун яшаб, ўзим учун шунда туганмас маъно кўраман.

— Санъат ҳавасми, тақдир-пешонага ёзилган умрлик ишингизми?

— Очиқ гаплашамиз-а? Баъзи гапларимдан ажабланманг. Мен негадир бирор актёр ёки актрисага ҳавас қилмаганман. Мен фақат театр санъатига ва маҳоратига ҳавас қилганман, муҳаббат қўйганман. Санъатга ички бир интилиш мени олиб кирди. Ва шу интилиш билан яшаяпман. Санъат сарҳадсиз олам-ку. Унга кирган одам ўзини ўзи хароб қилмаса, ҳеч қачон чиқиб кетмайди. Шунинг учун санъат сиз айтган ёзиғим (пешонадаги бўлса ажабмас).

— Сиз ҳақ гапни яхши кўраман дедингиз. Бундай очиқлик ҳар доим ҳам осон бўлавермаса ва фойда келтиравермаса керак?

— Тўғрисини айтсам, юрагимдаги доимо тилимда бўлади. Мен ўзимни ҳар жиҳатдан намунали бир аёл, ҳеч адашмайдиган аёл қилиб кўрсатгим келмайди. Қандай бўлсам шундайман. Икки ўғил фарзандим бор. Улар билан бир-биримизни тушуниб яшаймиз. Атрофингизда сизни тушунадиган ва сиз тушунган одамлар бўлса ҳаётингиз мазмунли, завқли ўтади, кам талофат кўрасиз. Санъат ҳам, оила ҳам фидокорликни талаб қилади.

— Оила ва санъат ишлари доим ҳам бир-бирига мувофиқ келавермаса керак?

— Тақдирдан қочиб бўлмайди. Гоҳида ҳамма нарса бир-бирига дахл қилади. Бирини иккинчисига қурбон қилиш эса шарт эмас. Эҳтимол оламшумул натижаларга эришиш ўзни шу ишга қурбон қилишни талаб этади... Билмадим... Жон койитмай қўлга ҳеч нарса кирмайди. Санъат ҳам, оила ҳам бир дарёда кетаётган икки кема. Кемаларнинг узоқлашиб кетмаслиги, тўқнашиб фалокатга учрамаслиги кўп жиҳатдан одамнинг ўзига боғлиқ. Аммо тақдирни хатосиз бошқараман десангиз, ҳар доим ҳам бунга куч-қудратингиз етавермайди. Санъат ва оила бир-бирига зид эмас, аксинча балки...

— Яхши актриса бўлиш билан бирга яхши лоцман бўлиш керак демоқчисиз-да? Сиз матбуотга унчалик интилавермайсиз шекиллик. Рекламага тобингиз йўқми?

— Эҳтиёт бўламан. Ахир бундан ҳам муҳимроқ ишлар кўп. Зарурат бўлмаса, кўзга ташланаверишнинг хосияти йўқ.

— Мадина опа. Актриса ва гўзаллик кўпроқ ёнма-ён туради назаримда. Гўзаллик кўп нарса олиб келади одамга... Сиз нима дейсиз?

— Актриса ва гўзаллик... Ёнма-ён туради... Йўқ, ундай эмас. Гўзаллик кино санъатида кўпроқ аҳамиятли, театрда эса катта иқтидор ва меҳнат керак. Балки сиз айтгандек ҳамдир. Ўзи умуман аёл билан гўзаллик ёнма-ён-ку! Гўзаллик кўп нарса олиб келади, кўп нарсани олиб кетиши ҳам мумкин. Фақат чиройга ишониб актриса бўлишни орзу қилиш хато.

— Сизнинг дубляждаги маҳоратингиз ҳаммамизга маълум. Бунга қандай эришяпсиз?

— Овоз бериш жуда қизиқарли бўлади. Мен кўпроқ ҳинд филмларига овоз берганман. Қиркдан ортиқ образга овоз бердим. Шулардан бири «Меҳрибонлик» ҳинд филмида ёш болача Кишен овозини яхши кўраман. Мароқ билан ижро этгандим...

— Мадина опа, пул, бойлик сизнинг ҳаётингизда қандай ўрин тутади?

— Пул тирикчилик манбаи, албатта. Пул — куч. Ҳозир театрда мабодо пул бермаса ҳам хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, ташлаб кетмасдим. Негаки, саҳна, санъат ҳаммаҳаммасидан, пулдан ҳам баланд ва гўзалроқ мен учун.

— Ўзбек миллий киносини кузатиб борасизми?

— Ўзбек киноси ўзлигини топаяпти. Режиссёрлар ҳам, актёрлар ҳам, жами санъат аҳли изланишда. Ҳеч ким чекинаётгани йўқ. Ўзбек киносининг ривожи учун катта бадиий адабиёт ҳам бўлиши керак. Адабиёт ва кино эгиз ўсади. Санъатда кўтарилиш ҳамманинг ҳаракатига қарайди.

— Ижодкор санъаткор халқнинг кўз ўнгида туради. Йиқилса ҳам, юксалса ҳам шу халқ кўради. Сизга миш-мишлар қандай таъсир қилади?

— Мен бу соҳага кираётиб машҳур бўлиш ёки катта-катта пул топишни орзу қилмаганман. Эл-юрт бўлгач, миш-миш ҳам ўз-ўзидан бўлади. Улар таниқли кишиларга эргашиб юради. Мен уларга унча аҳамият бермайман. Оммавий томоша соҳаларида миш-мишлар табиий бир ҳол.

— Мадина опа, санъат соҳасида ишлаб, ўзингизга қандай хулоса чиқардингиз?

— Санъат, саҳна ва истеъдод сабрли, пок, заҳматкаш одамни барибир бир кун бахтли қилади.

— Суҳбатингиз учун ташаккур, соғ бўлинг!

Г. АСҚАРОВА суҳбатлашди

Азиз менинг мухлисларим!
Энг яхши тилакларимни
сизга тилайман.
Газета ижодкорларига ҳам
улкан зафарлар ёр бўлсин!!!
Мадина Мухторова
1998/4 VI

ЎЗ ЭЛИНИНГ ШАЙДОСИ

Қатағон йиллари кўплар қатори Зуннунбойлар оиласи ҳам қаттиқ таъқибга учраган. Дадам Зуннунбой ўзига тўқ, бадавлат савдогар бўлганлар. Петербург, Москва, Қозон, Уфа ва бошқа шаҳарлардаги савдо-тижорат аҳли билан савдо-сотиқ қилганлар. Тошкентда, Қўқонда, Марғилонда катта-катта дўконлари бўлган. Дадам бадавлат бойвачча бўлсаларда, молу давлат орқасидан қувмаганлар. Топган-тутганларини ака-укалари, қавм-қариндошлари ила баҳам кўрганлар. Яқинларига уй-жой қуриб берганлар, уйлантирганлар, турмушга чиқарганлар, уй-рўзғорини бутлаб берганлар. Айниқса, камбағал, муҳтож кишиларга кўпроқ ёрдам берардилар. Шу боис бўлса керак, Қўқон аҳли дадамни ғоят яхши кўрганлар, ҳурмат қилганлар. Қўқондаги кексалар бир ибратли воқеани менга айтиб берган эдилар. Тўс-тўполон инқилоб йиллари қизил аскарлар Зуннунбойни ҳам тутиб, отмоқчи бўлган эканлар. Бундан воқиф бўлган халойиқ дадамни қизил қотиллардан қутқариб олган экан.

Хайр-саховатли, инсоф-диёнатли ва камбағалпарвар бўлганлари учун ҳам дадамлар қатағон йиллари жисмонан омон қолганлар. Аммо машъум советлар ҳукмронлиги даврида Зуннунбой ва унинг ўғил-қизлари, авлод-аждодлари маънавий машаққатларни бошдан кечирганлар, кўп азоб-уқубатлар чекдилар. Фарзандлари пешонасига бой болалари деган тамға босилган эди. Бу эса, инсонни таҳқирлаш, камситиш ва хўрлаш тамғаси эди.

Йигирманчи йиллардан тортиб эллигинчи йилларнинг бошларигача Зуннунбой оиласи бошига янада оғирроқ мусибат тушди. Акам Шорасул Зуннун халқ душмани, деган сохта айб билан қамоққа ташланди. Шундан сўнг Зуннунбой оиласи «халқ душмани» оиласига айланди. Акамнинг бирдан бир айби ўз миллатини, ўзбек диёрини жуда севарди. Ўзбек элининг буюклигини, ўзбек халқининг улуғлигини тарғиб ва ташвиқ қилишга жонини тиккан инсон эдилар. Балоғат йилларида акам қадриятларимизни тиклаш, ўзлигимизни билиш учун оммани илм-маърифатга чорладилар. Мунавварқори Абдурашидов, Абдулла Авлоний, Шокиржон Раҳимий, Қаюм Рамазон каби маърифатчи ватанпарварлар билан ҳамкорликда зиёкорлик қилдилар. 20-йилларда Тошкентда очилган жадид мактабларда она тили ва адабиётдан дарс бердилар. Акам она тили ва адабиётдан дастлабки ўқув қўлланмалари ва дарсликлар яратдилар. «Тил сабоқлари», «Тил қоидалари», «Ўқиш китоби» каби китоблардан минг-минглаб ўқувчилар баҳраманд бўлдилар. Шорасул Зуннун домла 20-асрларда шаклланган илғор зиёлиларга устозлик қилдилар. У киши араб, форс, турк тилларини мукаммал билар, шу туфайли классик адабиётнинг билимдони, донишманди эдилар. Бедил, Фузулий, Фирдавсий, Хўжа Ҳофиз, Саъдий, Навоий, Жомий асарларини ёддан ўқийдиган бадиият шайдоси эдилар. Шу боис ҳам Ойбек, Ҳамид Сулаймон, Ҳомил Ёқубов, Иззат Султонов каби улуғ адиблар Шорасул домлада таҳсил кўриб, у кишига мухлис бўлганлар. Акам Собир Юнусов, Ҳалил Раҳматуллин, Ғани Мавлонов, Теша Зоҳидов каби машҳур академикларга ҳам сабоқ берганлар. Акам табиатан хушфеъл, қувноқ, дилкаш ва камтарин инсон бўлганлари боис доимо ҳамкасблар ва шогирдлар қуршовида бўлардилар. Уларни бот-бот уйга бошлаб келардилар. Уйимизда ғазалхонлик, бедилхонлик, баҳслар, мунозараларнинг кети узилмасди.

Дастлаб, 20-йилларнинг охирларида акамларни ҳибсга олдилар. Оила бошига тушган кулфатдан дадамлар жуда куюндилар. Дадамлар акамларни жуда суярдилар, тўнғич ўғил бўлганликлари учун акамга суяниб қолган эдилар. Гарчанд дадам иродали, бардошли ва сабр-тоқатли бўлсаларда, жудолик, айрилиққа чидай олмадилар. Мудҳиш ва оғир замонга қарамай акамларнинг дийдорини кўришга азм қилдилар. 1931 йилнинг май ойида дадам билан мен узоқ Мурманск ўлкасига йўл олдик. Не-не азоб-уқубатлар билан Ленинградга бордик, сўнг қайиққа ўтириб, дарёдан кечиб ўтдик. Соҳилга чиқиб, «Кукушка» аталмиш поездчада 30 чақирим йўл босдик. Қалин ўрмон ва чакалакзордан ўтиб, ниҳоят қамоқ-лагерига етиб бордик. Бизга акам билан фақат 6 соатгина дийдор кўришишга рухсат берган эдилар. Дийдор кўришиш онларини тасвирлашга ожизман. Биз бир-биримизни ялаб-юлқардик, ўпишиб-қучоқлашардик, ўпкамиз тўлиб-тўлиб йиғлардик. Ҳол-аҳвол сўрашга ҳам вақт тиғиз эди. Дийдор тўйишга ошиқардик, шошилардик. Ора-чора машъум лагерга, маҳбуслар, аҳволига разм солдик, акамларнинг туриш-турмушларини суриштирдик. Билишимизча, сиёсий маҳбуслар яшайдиган бу лагерда кўплаб маҳбуслар ҳалок бўлар, тирик қолганларининг аҳволи вой экан. Акамлар лагер ҳаммомида кир ювувчи бўлиб ишлаганлари туфайли жон сақлаган эканлар. Олти соатлик учрашув тезда тугади. Акам билан видолашиш ҳам жуда оғир кечди... Дадам акамларни Аллоҳ паноҳига топшириб, йиғлаб-йиғлаб хайрлашдилар.

Биз йўл азобини торта-торта аранг Тошкентга етиб келдик. Эртасига мактабга борсам мени синфга йўлатмадилар. Маълум бўлишича, «халқ душмани»нинг укаси бўлганим учун мени мактабдан ўчирган эканлар. Шундан сўнг Ўқчидаги пилла тозалаш заводида оддий ишчи бўлиб ишлаганман. 1956 йилга қадар, яъни акам қамоқдан оқланиб чиқмагунча Зуннунбой фарзандлари деярлик рўшнолик кўрмадилар. Бизлар ҳамиша таъқиб остида, таҳликада яшадик. Бизни масъул ишларга, лавозимларга яқинлаштирмадилар.

1956 йилда сургундан қайтган Шорасул домла Ўзбекистон Фанлар Академиясининг Шарқшунослик институтида ишлай бошладилар. Бу муқаддас ва мўътабар даргоҳда акам ўзлари каби мударрис домлалар билан илм-фан ривожи учун жон куйдирдилар. Қадимий нодир қўлёзмаларни таҳлил этиб, уларни оммалаштиришда фаол иштирок этдилар. Кўпгина асарлар ёзиб, шарқшунослик фани ривожига ўз ҳиссаларини қўшдилар. Илмий-тадқиқотлари билан бир қаторда Шорасул домла Инсоншунослик илми борасида ҳам ҳормай-толмай меҳнат қилдилар. Акамлар одамийлик, маънавий гўзаллик тарғиботчиси сифатида жамоатчилик ўртасида ном чиқардилар, ҳурмат-эътибор қозондилар.

Буюк Шарқ алломаларининг поклик-ҳалолликка, инсоф-диёнатга, яхши хулқ-ахлоққа чорловчи ҳикмат ва ҳикоятларини, ривояту панд насиҳатларини тинмай тарғиб-ташвиқ этдилар. «Оз-оз ўрганиб доно бўлур» рукни остида «Тошкент оқшоми»да босилган Шорасул Зуннун лавҳаларини ўқувчилар орзиқиб кутардилар. Газетанинг ҳар шанба сонида оқшомхонлар Шорасул Зуннуннинг ҳикматларидан, ривоятлари, масалу латифалари, панду насиҳатларидан баҳраманд бўлардилар. «Тошкент оқшоми» редакцияси Шорасул домланинг катта хизматларини тақдирлаб, у кишига «Шорасул Зуннун Оқшомий», деган фахрли тахаллус қўйган эди.

Шорасул акам 70-80-йилларда газеталар ва журналларда босилган барча асарларини тўплаб бир неча китобларни нашрдан чиқардилар. Шорасул Зуннун Оқшомийнинг рисолалари, китоблари, мақолалари иймон-эътиқод, поклик-ҳалоллик, меҳр-оқибат ва эзгу орзуларни тарғиб этувчи бебаҳо маънавий хазина бўлиб қолди.

Акамлар эрк-ҳурриятни, Ватан озодлиги ва мустақиллигини ҳамиша орзу қилардилар. Афсуски, ҳозирги ёруғ, чароғон кунларни кўриш у кишига насиб этмади. Лекин, миннатдор халқимиз миллатсевар, эрксевар ўғлонларини, жумладан, Шорасул Зуннунни ҳам доимо ёд этиб, ардоқлаб келади. Тошкентдаги мактаблардан бирига Шорасул Зуннун номи қўйилган.

Ёднома

Акамлар Зуннуновлар авлодининг порлоқ келажагини орзу қилардилар. Шукрлар бўлсинким, Зуннуновлар оиласидан акам ният қилганидек, олиму фузалолар, ўнлаб фан докторлари, профессорлар, фан номзодлари ва олий тоифали мутахассислар етишиб чиқди. Биз, Зуннуновлар оиласи акамиз таваллудининг 100 йиллигини ёд этган барча ёру биродарларимизга самимий ташаккурларимизни изҳор этамиз.

Асқар ЗУННУНОВ,
Педагогика фанлари доктори, профессор

САНЪАТКОР МАЙМУНЛАР

Маймунларнинг ҳам одамлар сингари турли суратлар чиза олишлари исботланган. XVIII-асрда рассом Жан Бептист Чедин тасодифий образларни тасвирлашни, айниқса кулгули ҳолатларни акс эттиришни хуш кўрарди. Бироқ XX-асргача ҳеч ким маймунлар ҳам бўёқлар билан суратлар чиза олиш ёки олмаслигига қизиқиб кўрмаган. Аср бошларида Россия санъат илмий институти, пича кейинроқ Германия ҳамда Англияда Десмонд Моррис айнан шу саволга жавоб топдилар. Моррис зоолог олим бўлиб, ҳайвонот боғида ҳам ишлаган, аммо унга Лондондаги замонавий санъат институтида ишлашни таклиф қилишганда рад қилган эди. Моррис ҳаётини маймунларсиз тасаввур қилолмасди. У маймунларни жон-дилдан севарди. Морриснинг айтишича, агар маймунлар молбертнинг ўнг томонида эмас, чап томонида туриб расм солса, ҳар қандай рассомдан қолишмайдиган даражада жозибали сурат чиза олармишлар. Унисиям майлия, маймунлар ўз суратларини чап қўллари билан чизишар экан. Чунки уларда бармоқлар жуда ҳаракатчан, ўйноқи, эстетик дид эса жудаям кучли экан.

Биз яна маймунлар устидан куламиз. Улар орасидан ажойиб-ғаройиб санъаткорлар чиқса, нега ажабланамиз.

«Newsweek» журналидан

СУРАТДА: Белтимор Бетти деган «уста» маймун ТВ камераси олдида ўтириб ишонч билан дадил ижод қилмоқда. 50-йиллар АҚШда олинган сурат.

БЕЧОРА ҚОПЛОНЛАР

Араб қоплонини ҳувиллаб ётган саҳроларда учратган одамни бахтли деса бўлади. Бу ажойиб-ғаройиб ҳайвон овчилар томонидан шафқатсиз суратда қириб ташланди. Қоплонлар тоғли-қумли ерларда яшар эдилар. Ҳозир эса қоплонни аҳён-аҳёндагина учратиш мумкин. Бепоён араб саҳролари ва овлоқ ялангликларда ҳозир сақланиб қолган қоплонлар сони ё 100 тага етади, ё етмайди. Хитойда айиқ қанча камайиб кетган бўлса, араб саҳроларида ҳам қоплон шунча сийрак учрайди.

Қоплон ва бошқа ёввойи ҳайвонларни овчиларнинг раҳмсиз қирғинидан қутқариш учун андак донкихотларча уринишлар ҳам йўқ эмас. Бирлашган Араб Амирлиги Шаржада ёввойи ҳайвонларни асраш қўриқхонаси ташкил қилинди.

Қўриқхона марказига голландиялик менежер Жанглоед раҳбарлик қилмоқда.

Араб Амирлигининг яшил текисликларида фил ёки жирафаларнинг жавлон уриб юрганига кўп вақтлар бўлди. Ярим орол кенгликларида силовсин, арслон ва бўрилар ҳам онда-сонда учраб туради. Судралиб юрувчилар туркумига кирувчи жониворлар ҳам йўқ эмас.

Бирлашган Араб Амирлигида ёввойи ҳайвонлар қўриқхонасининг фаолиятини йўлга солиш учун бир миллион доллар сарфланиши кўзда тутилмоқда. Агар қўриқхона тез орада ишга тушмаса, Араб Амирликларида ёввойи ҳайвонларни сақлаб қолиш имкони бўлмайди. Ҳозир кўпчилик одамларда табиатни асраш иштиёқи йўқ. Кўплар ёввойи ҳайвонларни асрашга аҳамият бермайди, бунга ўзларини масъул ҳисоблашмайди. Шунинг учун ёшларни табиатни севиш, асрашга болаликдан ўргатиб боришимиз зарур. Бўлмаса кеч бўлади. Табиат биздан ўч олади. — дейди куюнчак Жанглоед.

Шаржада 2 йил бурун очилган кўҳна табиат музейини шу йил 2000 киши келиб кўрди. Бу анча умидли ҳол. Лекин контрабандачилар ҳам жим ётишгани йўқ. Яширин, хуфя овлар ҳамон давом этмоқда. Улар кейинги ойлар ичида 3 та қоплон боласини ўлдирдилар. Эҳ, аттанг, араблар барча қоплонларидан айрилиб қолсалар нима бўлади?!

«The Economist» журналидан Тоҳир Шомуродов тайёрлади

ЙЎЛБАРСГА АЙЛАНАЁТГАН ҚЎЧҚОР

Нью-Йорк Молия ишлаб чиқариш бошқармаси ўз хизматига эътиборни тортиш учун мана шундай ажойиб-ғаройиб ярим қўчқор — ярим йўлбарсни ўйлаб топган. Бизнинг фикр-хаёлимиз сиз учун янгиликлар ва қулайликлар кашф этиш, — дейди компаниянинг тижорат рекламаси.— Сиз ўз ҳаётингизни яхши томонга ўзгартириш учун халқаро манбалардан телефон орқали фойдаланинг. Эҳтиёткор сармоядорлар шундай қиладилар. Бунинг учун сиз молиявий маслаҳатчимизга мурожаат қилишингиз мумкин. Ҳаётингизни суғурта қилдиринг. Мақсадингизга эришасиз. Биз сизнинг ҳамёнингизни ўйлайдиган ақлли, ғамхўр компаниядирмиз ва ҳоказо. Бозор ақл ва тасаввурни ўстираркан-да?

«Newsweek»
1997 йил 17 ноябр

Миллий Тикланиш

Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г — 0118.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Саҳифаловчи: Холида ИСЛОМОВА.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.
Босишга топшириш вақти 19.45

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 133-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа консерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Холли НОРБОЕВ